

รายงานสรุปสำหรับผู้บริหาร (Executive Summary Report)

โครงการติดตามประเมินผลการดำเนินกิจกรรมสร้างความเข้มแข็ง
ของเครือข่ายเฝ้าระวังและป้องกันการเผาในที่โล่งและลดหมอกควัน

เสนอ

กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม

กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

รองศาสตราจารย์ ดร.สามชาย ศรีสันต์ และคณะ
สำนักศูนย์วิจัยและให้คำปรึกษาแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

รายงานสรุปสำหรับผู้บริหาร (Executive Summary Report)

โครงการติดตามประเมินผลการดำเนินกิจกรรมสร้างความเข้มแข็ง ของเครือข่ายเฝ้าระวังและป้องกันการเผาในที่โล่งและลดหมอกควัน

ที่มาและความสำคัญ

วิกฤติปัญหาไฟป่า หมอกควัน กลายเป็นปัญหารุนแรงอย่างต่อเนื่อง มีผลกระทบต่อสุขภาพของประชาชนในพื้นที่เป็นบริเวณกว้าง ด้วยปริมาณฝุ่นควันขนาดเล็กที่มีปริมาณเกินค่ามาตรฐานที่มีแนวโน้มเพิ่มขึ้น รวมทั้งผลกระทบต่อปัญหาสุขภาพและการท่องเที่ยว นอกจากนี้ปัญหาหมอกควันยังมีแนวโน้มที่จะกลายเป็นปัญหาความขัดแย้งระหว่างกลุ่มคนในเมืองกับคนชนบท หรือเกษตรมากขึ้น ทั้งนี้ แหล่งกำเนิดของวิกฤติปัญหาหมอกควัน มาจากไฟป่า การเผาในที่โล่ง การใช้ไฟในพื้นที่เกษตรกรรม ฝุ่นละอองจากพื้นที่เมืองและอุตสาหกรรม รวมถึงหมอกควันข้ามแดนจากประเทศเพื่อนบ้าน ประกอบกับข้อจำกัดของภูมิประเทศที่เป็นหุบเขา หรือแอ่งกระทะ ความกดอากาศสูงจากประเทศจีน เมื่อแผ่มากดทับพื้นที่บริเวณนี้ ทำให้หมอกควันไม่สามารถระบายออกจากพื้นที่ได้ จึงทำให้ปริมาณฝุ่นละอองมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นในช่วงฤดูแล้ง ตลอดระยะเวลาหลายปีที่ผ่านมา หน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้รณรงค์ป้องกันและแก้ไขปัญหาอย่างต่อเนื่อง อย่างไรก็ตามปัญหาดังกล่าวยังไม่สามารถบรรลุผลสำเร็จในการแก้ไข

กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้ดำเนินโครงการสร้างจิตสำนึกและส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการป้องกันการเผาในที่โล่งและลดหมอกควัน (กิจกรรมสร้างความเข้มแข็งของเครือข่ายเฝ้าระวังและป้องกันการเผาในที่โล่งและลดหมอกควัน) เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาไฟป่าและหมอกควัน รวมถึงสร้างความร่วมมือให้แก่ประชาชนทุกภาคส่วนเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในการแก้ไขปัญหา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การสนับสนุนและส่งเสริมการทำงานของเครือข่ายภาคประชาชนในการเข้ามาเป็นกลไกในการเฝ้าระวัง ประสานความร่วมมือจากคนในชุมชนท้องถิ่นเพื่อร่วมกันหาทางออกในการแก้ไขปัญหา ซึ่งสอดคล้องกับแผนยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. ๒๕๖๑ – ๒๕๘๐ นโยบายความมั่นคงแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๘ – ๒๕๖๔ ทิศทางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ. ๒๕๖๐ – ๒๕๖๔) และแผนจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม (พ.ศ. ๒๕๖๐ – ๒๕๖๔) ซึ่งมีจุดมุ่งหมายสนับสนุนให้ภาคประชาชนและท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมและหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาาร่วมกันอย่างบูรณาการ รวมทั้งได้มีการรณรงค์ สร้างจิตสำนึก ประชาสัมพันธ์เพื่อลดการเผาในที่โล่งและหมอกควัน และมีการพัฒนาศูนย์เรียนรู้ชุมชนต้นแบบปลอดการเผาโดยการมีส่วนร่วม เพื่อเป็นแหล่งศึกษาดูงานในการมีส่วนร่วมขับเคลื่อนกิจกรรมลดปัญหาการเผาในที่โล่งและหมอกควัน เพื่อพัฒนากลไกเครื่องมือความร่วมมือที่เอื้อกับการทำงานกับภาคีต่าง ๆ ในระดับพื้นที่อย่างต่อเนื่อง

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินงานของโครงการสร้างจิตสำนึกและการมีส่วนร่วมในการป้องกันการเผาในที่โล่งและลดหมอกควัน มีประสิทธิภาพ ประสิทธิผล สำเร็จตามวัตถุประสงค์ จึงจำเป็นต้องมีการติดตามและประเมินผลการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ทราบถึงสถานะความก้าวหน้าของแผนงาน ปัญหาอุปสรรค ปัจจัยแห่งความสำเร็จ และข้อเสนอแนะอันเป็นประโยชน์ต่อการปรับปรุงเพื่อดำเนินโครงการในครั้งต่อไป

วัตถุประสงค์

๑. ติดตามและประเมินผลการดำเนินงานทั้งผลผลิตและผลลัพธ์ และการขยายผลด้านต่าง ๆ ของโครงการสร้างจิตสำนึกและการมีส่วนร่วมในการป้องกันการเผาในที่โล่งและลดหมอกควัน เพื่อให้ทราบสถานภาพปัจจุบัน

๒. วิเคราะห์กลไกและกระบวนการจัดตั้งและดำเนินงาน ปัญหา อุปสรรค เพื่อให้ทราบปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการดำเนินงานของโครงการสร้างจิตสำนึกและการมีส่วนร่วมในการป้องกันการเผาในที่โล่งและลดหมอกควัน

๓. เสนอบทเรียนและแนวทางการดำเนินงานที่เหมาะสมในการพัฒนาการทำงานของกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม เพื่อสร้างการเรียนรู้ของประชาชนในพื้นที่และกลุ่มเป้าหมายในโครงการสร้างจิตสำนึกและการมีส่วนร่วมในการป้องกันการเผาในที่โล่งและลดหมอกควัน

ขอบเขตการดำเนินงาน

การศึกษารั้ครั้งนี้ได้ติดตามและประเมินผลโครงการสร้างจิตสำนึกและการมีส่วนร่วมในการป้องกันการเผาในที่โล่งและลดหมอกควัน ที่ดำเนินกิจกรรมในพื้นที่ ๙ จังหวัดภาคเหนือ รวมถึงผลผลิตผลลัพธ์ และผลกระทบที่เกิดขึ้น เป็นโครงการที่ดำเนินการตั้งแต่ปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๕๘ – ๒๕๖๑ โดยในปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๖๑ เป็นโครงการภายใต้แผนงานบูรณาการบริหารจัดการขยะและสิ่งแวดล้อม มีการดำเนินการใน ๔ กิจกรรม ดังนี้

กิจกรรมที่ ๑ การสร้างเครือข่าย/ความร่วมมือกับภาคประชาชนในการลดการเผาในที่โล่งและหมอกควัน

- กิจกรรมสร้างแนวร่วมภาคประชาชน ในการเฝ้าระวังและป้องกันการเผาในที่โล่งและหมอกควัน
- กิจกรรมพัฒนากลไกการเฝ้าระวังไฟฟ้า และลดหมอกควัน
- กิจกรรมสนับสนุนการมีส่วนร่วมของเครือข่าย ทสม. ในการเฝ้าระวังและป้องกันการเผาในที่โล่งและลดหมอกควัน

กิจกรรมที่ ๒ รมรงค์ สร้างจิตสำนึก ประชาสัมพันธ์ลดการเผาในที่โล่งและหมอกควัน

- กิจกรรมการรณรงค์ สร้างจิตสำนึก ลดการเผาในที่โล่งและหมอกควัน
- กิจกรรมประชาสัมพันธ์เพื่อฟ้าใส ปลอดภัย ลดปัญหาหมอกควัน

กิจกรรมที่ ๓ พัฒนาศูนย์เรียนรู้ชุมชนต้นแบบปลอดการเผาโดยการมีส่วนร่วม

กิจกรรมที่ ๔ พัฒนากลไกเครื่องมือความร่วมมือที่เอื้อกับการทำงานกับภาคีต่าง ๆ ในระดับพื้นที่

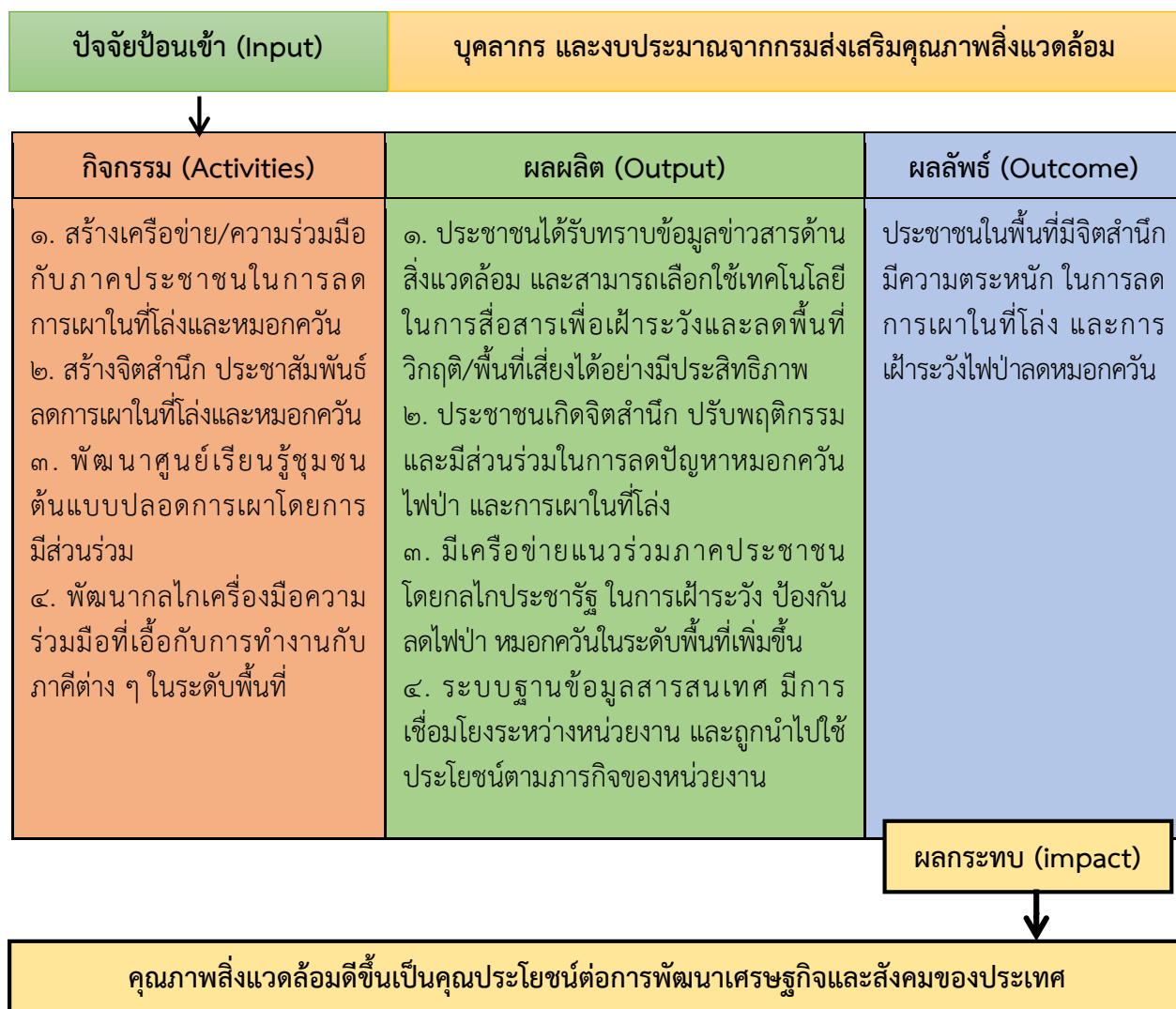
- การจัดการข้อมูลขนาดใหญ่ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานของเครือข่ายภาคประชาชนเพื่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม โดยใช้แอปพลิเคชันอาซาไฟร์ไทย (Arsa4Thai)

ขอบเขตด้านกลุ่มตัวอย่าง

ขอบเขตด้านกลุ่มตัวอย่าง ประเด็นการศึกษาที่ ๑	ขอบเขตด้านกลุ่มตัวอย่าง ประเด็นการศึกษาที่ ๒
ประเด็นการศึกษาที่ ๑ ผลการดำเนินงานของโครงการสร้างความเข้มแข็งของเครือข่ายเฝ้าระวังและป้องกันการเผาในที่โล่งและลดหมอกควัน รวมถึงผลผลิต ผลลัพธ์ และผลกระทบที่เกิดขึ้น	ประเด็นการศึกษาที่ ๒ ๑. ศึกษาปัจจัยที่ก่อให้เกิดความสำเร็จ รวมถึงปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นของโครงการฯ ๒. เพื่อจัดทำข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในการปรับปรุงต่อยอดการดำเนินงานโครงการฯ
กลุ่มเป้าหมาย ๑. เครือข่ายอาสาสมัครพิทักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมหมู่บ้าน หรือ ทสม. ๒. เครือข่ายอาสาสมัครเฝ้าระวังไฟป่าลดหมอกควัน ๓. ชุมชนในพื้นที่ดำเนินการ	กลุ่มเป้าหมาย ๑. ประธานเครือข่าย ทสม. ๒. ประธานเครือข่ายอาสาสมัครเฝ้าระวังไฟป่าลดหมอกควัน ๓. ประธานศูนย์เรียนรู้/ผู้นำชุมชนของพื้นที่โครงการ ๔. ตัวแทนศูนย์เรียนรู้หมู่บ้านต้นแบบปลอดการเผาและชุมชนต้นแบบปลอดการเผา ๕. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ๖. เจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติ ๗. เจ้าหน้าที่สถานีควบคุมไฟป่า
จำนวนตัวอย่าง ๕๒๗ ตัวอย่าง	จำนวนตัวอย่าง ๓๐ ตัวอย่าง กรณีเก็บข้อมูลประธานศูนย์เรียนรู้/ผู้นำชุมชน และการสัมภาษณ์เชิงลึกใน ๙ พื้นที่ชุมชนละ ๕ – ๘ ตัวอย่าง
วิธีการเก็บข้อมูล แบบสอบถามคนในชุมชน	วิธีการเก็บข้อมูล แบบสอบถามผู้นำกลุ่ม การสัมภาษณ์เชิงลึกการประชุมกลุ่มย่อย

วิธีการดำเนินโครงการ

การศึกษาครั้งนี้ ได้ดำเนินการสัมภาษณ์เจ้าของโครงการ/กิจกรรมของกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม โดยได้ออกแบบแผนภาพเส้นทางสู่ผลกระทบจากการดำเนินโครงการสร้างจิตสำนึกและการมีส่วนร่วมในการป้องกันการเผาในที่โล่งและลดหมอกควัน ซึ่งโครงการนี้มุ่งหวังผลผลิต (Output) คือ ๑) ประชาชนได้รับทราบข้อมูลข่าวสารด้านสิ่งแวดล้อม และสามารถเลือกใช้เทคโนโลยีในการสื่อสารเพื่อเฝ้าระวังและลดพื้นที่วิกฤติ/พื้นที่เสี่ยงได้อย่างมีประสิทธิภาพ ๒) ประชาชนเกิดจิตสำนึกปรับเปลี่ยนพฤติกรรม และมีส่วนร่วมในการลดปัญหาหมอกควัน ไฟป่า และการเผาในที่โล่ง ๓) มีเครือข่ายแนวร่วมภาคประชาชน โดยกลไกประชารัฐ ในการเฝ้าระวัง ป้องกัน ลดไฟป่า หมอกควันในระดับพื้นที่เพิ่มขึ้น และ ๔) ระบบฐานข้อมูลสารสนเทศ มีการเชื่อมโยงระหว่างหน่วยงาน และถูกนำไปใช้ประโยชน์ตามภารกิจของหน่วยงาน โดยกิจกรรมคาดหวังผลลัพธ์ (Outcome) จากการดำเนินกิจกรรม คือ ประชาชนในพื้นที่มีจิตสำนึก มีความตระหนัก ในการลดการเผาในที่โล่ง และการเฝ้าระวังไฟป่าลดหมอกควัน และมุ่งหวังผลกระทบ (impact) เพื่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมดีขึ้นเป็นคุณประโยชน์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ ดังแสดงในแผนภาพต่อไปนี้

พื้นที่ในการเก็บข้อมูล

การเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ

- เก็บข้อมูลจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากประชาชนในพื้นที่ศูนย์เรียนรู้หมู่บ้านต้นแบบปลอดภัยการเผาและชุมชนต้นแบบปลอดภัยการเผา จำนวน ๒๕ แห่ง จำนวน ๕๒๗ ตัวอย่าง
- เก็บข้อมูลจากผู้นำศูนย์เรียนรู้หมู่บ้านต้นแบบปลอดภัยการเผาและชุมชนต้นแบบปลอดภัยการเผา จำนวน ๓๐ แห่ง

การเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ

- สัมภาษณ์ผู้นำศูนย์เรียนรู้หมู่บ้านต้นแบบปลอดภัยการเผาและชุมชนต้นแบบปลอดภัยการเผา โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์กลุ่ม (Focus group) จำนวน ๒๘ แห่ง
- ลงพื้นที่เพื่อสัมภาษณ์เชิงลึกในพื้นที่ศูนย์เรียนรู้หมู่บ้านต้นแบบปลอดภัยการเผาและชุมชนต้นแบบปลอดภัยการเผา จำนวน ๙ แห่ง

การวิเคราะห์ผลการศึกษา

การศึกษานี้ได้ประยุกต์ใช้แผนภาพเส้นทางสู่ผลกระทบของโครงการสร้างจิตสำนึกและการมีส่วนร่วมในการป้องกันการเผาในที่โล่งและลดหมอกควัน เป็นกรอบในการติดตามประเมินผล โดยใช้รูปแบบการประเมินผลตามแนวคิดของสตฟเฟิลบีม (Stufflebeam, 1971) หรือ “CIPP Model” เนื่องจากในการติดตามประเมินผลครั้งนี้ เป็นการติดตามประเมินผลเมื่อสิ้นสุดการดำเนินงาน (Post-evaluation) ที่มีการดำเนินกิจกรรมตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๕๗ จึงมุ่งเน้นวัดผลลัพธ์ (Outcome) ของการดำเนินโครงการสร้างจิตสำนึกและการมีส่วนร่วมในการป้องกันการเผาในที่โล่งและลดหมอกควันสามารถส่งเสริมให้ประชาชนในพื้นที่มีจิตสำนึก มีความตระหนัก ในการลดการเผาในที่โล่ง และการเผาระวังไฟป่าลดหมอกควันได้หรือไม่ มีผลผลิต (Output) และ ปัญหาอุปสรรคในการดำเนินกิจกรรม (Process) อย่างไร และมีประสิทธิภาพอย่างไร โดยอาศัยแนวคิดและทฤษฎี ดังนี้

๑. แนวคิดทฤษฎีประสิทธิภาพและประสิทธิผลขององค์กร
๒. แนวคิดและทฤษฎีการวัดระดับความพึงพอใจ
๓. แนวคิดการวัดจิตสำนึกสิ่งแวดล้อม
๔. นโยบาย แผน และยุทธศาสตร์ที่เกี่ยวข้อง

สรุปผลการศึกษา

ผลการเก็บข้อมูลกลุ่มตัวอย่างจำนวน ๕๒๗ ตัวอย่าง โดยการสอบถามด้านการรับรู้และความเห็นด้านสิ่งแวดล้อม เป็นการสอบถามทัศนคติ พฤติกรรม เพื่อวัดระดับจิตสำนึกและพฤติกรรมต่อการลดการเผาและลดการเผาในที่โล่ง ผ่านข้อคำถามจำนวน ๑๗ คำถาม พบว่า ตัวอย่างจำนวน ๕๒๗ ตัวอย่าง มีระดับจิตสำนึกเฉลี่ยในภาพรวมที่ ๒.๙๖ คะแนน จากคะแนนเต็ม ๔ คะแนน เมื่อแปรค่าระดับพบว่า กลุ่มตัวอย่างมีจิตสำนึกและพฤติกรรมต่อการลดการเผาและลดการเผาในที่โล่ง **“ที่สูง”** สะท้อนให้เห็นถึง **“ความสำเร็จ”** ของผลลัพธ์ในการดำเนินกิจกรรมของกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม

ในด้านปัญหาความรุนแรงสถานการณ์ปัญหาหมอกควัน ไฟป่า และการเผาในที่โล่ง ของพื้นที่ชุมชนต้นแบบลดการเผาของกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมในช่วงระหว่างเดือนกุมภาพันธ์ – เมษายน พ.ศ. ๒๕๖๑ เปรียบเทียบกับสถานการณ์ปัจจุบัน (ปี ๒๕๖๒) จากการสอบถามประชาชนในพื้นที่พบว่า มีสถานการณ์ปัญหาความรุนแรงในภาพรวม **“ลดลง”** มากกว่าปี พ.ศ. ๒๕๖๑ สำหรับปัญหาความรุนแรงที่ยังพบในพื้นที่ ๓ อันดับแรก คือ ๑) การเผาตอซังข้าว และตอซังข้าวโพด ๒) การเผาขยะ และ ๓) การเกิดไฟป่า

เมื่อพิจารณาเป้าหมายผลลัพธ์ (Outcome) ของกิจกรรมสร้างความเข้มแข็งของเครือข่ายเฝ้าระวังและป้องกันการเผาในที่โล่งและลดหมอกควันของกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม พบว่า พื้นที่เป้าหมายของกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมในการดำเนินกิจกรรม มีสถานการณ์ปัญหาความรุนแรงของปัญหาหมอกควัน ไฟป่า และการเผาในที่โล่ง “น้อย” ซึ่งตรงข้ามกับข้อมูลจากสำนักงานพัฒนาเทคโนโลยีอวกาศและภูมิสารสนเทศ (องค์การมหาชน) ที่แสดงข้อมูลจุดความร้อนสะสม ๙ จังหวัดภาคเหนือ ปี พ.ศ. ๒๕๖๐ – ๒๕๖๒ ช่วงประกาศ ๖๐ วันห้ามเผา พบว่า ในปี พ.ศ. ๒๕๖๒ มีสถานการณ์ความรุนแรงมากกว่าปี พ.ศ. ๒๕๖๑ ขณะที่ปรึกษาได้พิจารณาข้อมูลจากการสอบถามกลุ่มตัวอย่างและจากการสัมภาษณ์เชิงคุณภาพในระดับพื้นที่ พบว่า สถานการณ์ความรุนแรงไฟป่าภาพรวมระดับจังหวัด ในปี พ.ศ. ๒๕๖๒ สูงกว่าปี พ.ศ. ๒๕๖๑ เนื่องจากปี พ.ศ. ๒๕๖๒ พื้นที่ ๙ จังหวัดภาคเหนือตอนบนส่วนใหญ่ประสบปัญหาภัยแล้งยาวนานกว่าปกติ ส่งผลให้สถานการณ์ไฟป่ามีความรุนแรง แต่ปัญหาดังกล่าวส่วนใหญ่เกิดขึ้นนอกพื้นที่ชุมชนเป้าหมายการดำเนินกิจกรรมของกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม แม้บางชุมชนจะได้รับผลกระทบจากไฟป่าที่ลุกลามมาจากชุมชนข้างเคียงแต่มีความสามารถในการรับมือกับสถานการณ์ได้อย่างเข้มแข็ง จึงส่งผลในเชิงจิตวิทยาต่อคนในพื้นที่ให้เกิดความรู้สึกถึงสถานการณ์ปัญหาความรุนแรงในภาพรวมลดลงมากกว่าปี พ.ศ. ๒๕๖๑ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสำเร็จของการดำเนินกิจกรรมสร้างความเข้มแข็งของเครือข่ายเฝ้าระวังและป้องกันการเผาในที่โล่งและลดหมอกควัน

เพื่อให้ทราบถึงผลลัพธ์ในระดับกิจกรรมของโครงการสร้างจิตสำนึกและการมีส่วนร่วมในการป้องกันการเผาในที่โล่งและลดหมอกควัน ขณะที่ปรึกษาได้วิเคราะห์ผลผลิต (Output) และผลลัพธ์ (Outcome) ในระดับกิจกรรม ดังนี้

๑. กิจกรรมสร้างเครือข่าย/ความร่วมมือกับภาคประชาชนในการลดการเผาในที่โล่งและหมอกควัน

มีการดำเนินกิจกรรม ๓ กิจกรรม คือ ๑) กิจกรรมสร้างแนวร่วมภาคประชาชน ในการเฝ้าระวังและป้องกันการเผาในที่โล่งและลดหมอกควัน ๒) กิจกรรมการพัฒนากลไกการเฝ้าระวังไฟป่าและลดหมอกควัน และ ๓) กิจกรรมสนับสนุนการมีส่วนร่วมของเครือข่าย ทสม. ในการเฝ้าระวังและป้องกันการเผาในที่โล่งและลดหมอกควัน โดยเน้นการทำกิจกรรมในพื้นที่บูรณาการความร่วมมือ ๔ พื้นที่ คือ พื้นที่อุทยานแห่งชาติดอยสุเทพ – ปุย จังหวัดเชียงใหม่และพื้นที่โดยรอบ พื้นที่อุทยานแห่งชาติดอยอินทนนท์ จังหวัดเชียงใหม่และพื้นที่โดยรอบ พื้นที่ดอยพระบาท – ม่อนพระยาแช่ จังหวัดลำปาง และพื้นที่ลุ่มน้ำลี้ตอนบน จังหวัดลำพูน มีรายละเอียดดังนี้

๑.๑) กิจกรรมการสร้างแนวร่วมภาคประชาชนในการเฝ้าระวังและป้องกันการเผาในที่โล่งและลดหมอกควัน และกิจกรรมการพัฒนากลไกการเฝ้าระวังไฟป่า และลดหมอกควัน

จากการติดตาม พบว่า กิจกรรมการสร้างแนวร่วมภาคประชาชนในการเฝ้าระวังและป้องกันการเผาในที่โล่งและลดหมอกควัน และกิจกรรมการพัฒนากลไกการเฝ้าระวังไฟป่า และลดหมอกควัน มีความสำคัญต่อการสร้างจิตสำนึก ความตระหนัก ในการลดการเผาในที่โล่งลดหมอกควัน และเกิดการบูรณาการเฝ้าระวังไฟป่าในระดับเครือข่ายพื้นที่ สร้างผลกระทบ (Impact) ในระดับพื้นที่ ดังนี้

(๑) ช่วยลดความขัดแย้งระหว่างชุมชน : ในกรณีศึกษาพื้นที่ดอยสุเทพ - ปุย ก่อนที่กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมเข้ามาดำเนินกิจกรรมในพื้นที่ดังกล่าว การบริหารจัดการป้องกันไฟป่าและการทำกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมของพื้นที่ยังเป็นการจัดการแบบแยกส่วน บางครั้งนำมาซึ่งความขัดแย้งจากการกระทบกระทั่งในการบริหารจัดการ เช่น ความขัดแย้งจากการใช้น้ำ การจัดทำแนวกันไฟที่ไม่เป็นเอกภาพ หลังจากที่มีกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมเข้ามาดำเนินกิจกรรมโดยเป็นหน่วยงานกลางในการประสานเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ชุมชนโดยรอบอุทยานแห่งชาติดอยสุเทพ - ปุย เจ้าหน้าที่ป่าไม้ เจ้าหน้าที่ อบต. จำนวน ๓ ตำบล โดยใช้กลไกดำเนินกิจกรรม เช่น กิจกรรมประชุมแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ ชุมชน กิจกรรมทำแผนการบริหารจัดการไฟป่าแบบบูรณาการ กิจกรรมขับเคลื่อนด้านสิ่งแวดล้อม ทำให้เกิดความเข้าใจของชุมชนที่มีอาณาเขตติดกัน ส่งเสริมให้เกิดความรักความสามัคคีกันระหว่างคนพื้นที่สูงและคนพื้นราบที่อดีตเคยมีปัญหาขัดแย้งกัน

(๒) ช่วยลดความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับหน่วยงานภาครัฐ : ในกรณีศึกษาพื้นที่ดอยสุเทพ-ปุย พื้นที่ส่วนใหญ่ ครอบคลุมพื้นที่การปกครองมากกว่า ๔ ตำบล ๑๒ หมู่บ้าน มีพื้นที่รวม ๒๑๒,๐๘๑ ไร่ ซึ่งพื้นที่ส่วนใหญ่อยู่ภายใต้การดูแลของอุทยานแห่งชาติดอยสุเทพ-ปุย ในอดีตเกิดความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับหน่วยงานของรัฐเนื่องจากความไม่เข้าใจเชิงข้อกฎหมาย ภายหลังจากกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมเข้ามาจัดกิจกรรม โดยมีบทบาทเป็นผู้ประสานงานเชิญหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้องร่วมทำกิจกรรมเครือข่ายกับชุมชน ส่งผลให้ชุมชนกับรัฐมีความเข้าใจกันมากขึ้น เกิดแผนงานบูรณาการความร่วมมือระหว่างรัฐกับชุมชนส่งผลให้ปัญหาความขัดแย้งดังกล่าวหมดไป สำหรับบริบทพื้นที่บูรณาการความร่วมมืออุทยานแห่งชาติดอยอินทนนท์มีปัญหาและผลลัพธ์ที่คล้ายคลึงกัน

(๓) การป้องกันปัญหาไฟป่ามีเอกภาพขจัดปัญหาการกลั่นแกล้งเผา : จากการที่กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมเข้ามาดำเนินกิจกรรมสร้างเครือข่ายบูรณาการพื้นที่ในการเฝ้าระวังไฟป่าลดหมอกควัน ทำให้เกิดแผนการทำงานร่วมกันระหว่างชุมชน หน่วยงานรัฐ และหน่วยงานเอกชน เกิดกองทุนการขับเคลื่อนการทำงานด้านสิ่งแวดล้อม ส่งผลให้การดำเนินกิจกรรมในเชิงป้องกันมีเอกภาพไปในทิศทางเดียวกันส่งผลให้การกลั่นแกล้งเผาในพื้นที่อันเกิดจากความขัดแย้งลดลงมาก

(๔) ปัญหาไฟป่าลดลง: จากการทำงานในลักษณะเครือข่าย ส่งผลให้ปัญหาไฟป่าในพื้นที่ลดลงอย่างต่อเนื่อง

(๕) คุณภาพอากาศและสิ่งแวดล้อมในบริเวณพื้นที่ดีขึ้น : ผลจากความสำเร็จของการสร้างเครือข่ายบูรณาการพื้นที่ในการเฝ้าระวังไฟป่าลดหมอกควันส่งผลให้คุณภาพอากาศในพื้นที่ดีขึ้น นอกจากนี้ยังขยายผลในการบูรณาการจัดการสิ่งแวดล้อมทั้งระบบ เช่น การจัดการดิน การจัดการน้ำ การจัดการป่า และการจัดการขยะ ทำให้สิ่งแวดล้อมในบริเวณพื้นที่ดีขึ้น ปริมาณขยะจากนักท่องเที่ยวลดลงอย่างมาก

จากการติดตาม พบว่า กิจกรรมการสร้างแนวร่วมภาคประชาชนในการเฝ้าระวังและป้องกันการเผาในที่โล่งและลดหมอกควัน และกิจกรรมการพัฒนากลไกการเฝ้าระวังไฟป่า และลดหมอกควัน **“เป็นหัวใจสำคัญ”** ต่อการแก้ไขปัญหาหมอกควันไฟป่า หากไม่มีการดำเนินกิจกรรมสร้างเครือข่ายของกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม จะไม่มีตัวกลางในการเชื่อมประสานความร่วมมือระหว่างชุมชน ภาครัฐ และภาคเอกชน การแก้ไขปัญหาด้านหมอกควันไฟป่าจะเป็นลักษณะแยกส่วน และไม่มีประสิทธิภาพ และเมื่อสอบถามถึงความพึงพอใจต่อการดำเนินกิจกรรมการสร้างเครือข่าย/ความร่วมมือกับภาคประชาชนในการลดการเผาในที่โล่งและหมอกควันของกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม พบว่า ผู้นำเครือข่ายในพื้นที่ให้คะแนนความพึงพอใจที่ ๙ คะแนน จากคะแนนเต็ม ๑๐ คะแนน อยู่ในระดับ **“พึงพอใจมาก”**

๑.๒) กิจกรรมสนับสนุนการมีส่วนร่วมของเครือข่าย ทสม. ในการเฝ้าระวังและป้องกันการเผาในที่โล่งและลดหมอกควัน

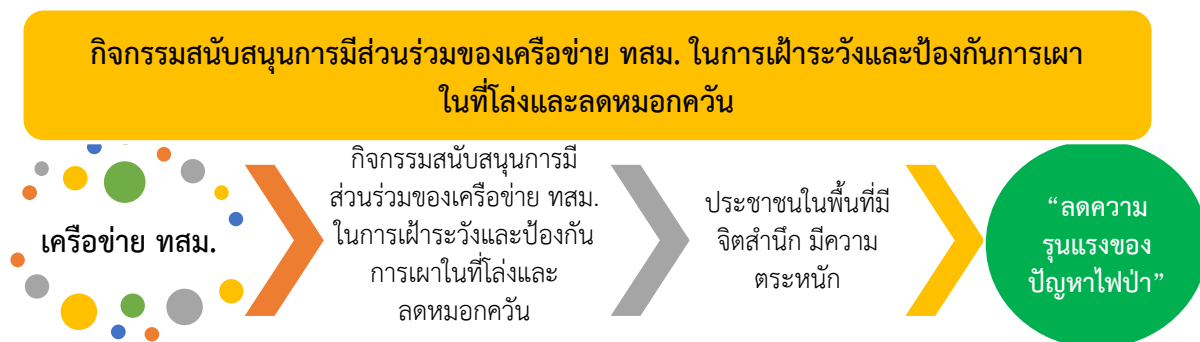
มุ่งเน้นวัดผลลัพธ์ถึงการเป็นเครือข่ายความร่วมมือภาคประชาชนในการลดการเผาในที่โล่งและลดหมอกควัน ผ่านการสอบถามการเป็นสมาชิกกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การเข้าร่วมกิจกรรมเฝ้าระวังป้องกันปัญหาไฟฟ้าและหมอกควัน ความพึงพอใจของกิจกรรมประกวดหมู่บ้านปลอดการเผา และกิจกรรมที่จัดขึ้นโดยเครือข่าย ทสม. พบว่า กลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๕๒๗ ตัวอย่าง เป็นเครือข่ายอาสาสมัครพิทักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมหมู่บ้าน (ทสม.) จำนวน ๑๔๙ ตัวอย่าง คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ ๒๘.๓ เป็นอาสาสมัครป้องกันไฟฟ้า จำนวน ๑๔๐ ตัวอย่าง คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ ๒๖.๖ เป็นสมาชิกเครือข่ายป่าชุมชน จำนวน ๑๓๖ ตัวอย่าง คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ ๒๕.๘ เป็นจิตอาสาพระราชัฐ มีเพียงจำนวน ๑๗ ตัวอย่าง คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ ๓.๒ ที่เป็นสมาชิกจิตอาสาพระราชทาน

ด้านการเข้าร่วมกิจกรรมเฝ้าระวังป้องกันปัญหาไฟฟ้าและหมอกควัน จากการเก็บข้อมูลกลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๕๒๗ ตัวอย่าง พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เข้าร่วมกิจกรรมเฝ้าระวังป้องกันปัญหาไฟฟ้าและหมอกควัน โดยเฉลี่ยปีละ ๒-๔ ครั้ง/ปี โดยส่วนใหญ่ทำกิจกรรมปลูกป่า ทำฝายกั้นน้ำ/ฝายชะลอน้ำ ทำแนวกันไฟ ประชุมแลกเปลี่ยนประสบการณ์ เกี่ยวกับปัญหาไฟฟ้า หมอกควันการเผาในที่โล่ง ร่วมกิจกรรมประกวดหมู่บ้านปลอดการเผา เผยแพร่ ประชาสัมพันธ์ ปลอดการเผาให้กับคนในหมู่บ้าน/ชุมชน ให้การต้อนรับคณะผู้เข้ามาเยี่ยมชม ศึกษาฐานด้านสิ่งแวดล้อม แต่พบว่า มีจำนวน ๕ กิจกรรมที่กลุ่มตัวอย่างเข้าไปมีส่วนร่วมน้อย ได้แก่ การประชุมจัดทำบัญชีรายชื่อชาวบ้านที่มีอาชีพเก็บของป่า ล่าสัตว์ การเป็นวิทยากรให้ความรู้เกี่ยวกับไฟฟ้าหรือการเผา การแจ้งเบาะแสการลักลอบเผา การรายงานสถานการณ์ไฟฟ้า/หมอกควันต่อเจ้าหน้าที่ของรัฐ และการร่วมจับกุมผู้ลักลอบเผา

ด้านความพึงพอใจของกิจกรรมที่จัดขึ้นโดยเครือข่าย ทสม. พบว่า กลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๕๒๗ ตัวอย่าง มีระดับความพึงพอใจของกิจกรรมที่จัดขึ้นโดยเครือข่าย ทสม. ในระดับ “พึงพอใจมาก” (๓.๘๗ คะแนน จากคะแนนเต็ม ๕ คะแนน)

จากการวิเคราะห์ปัจจัยที่ก่อให้เกิดปัญหาไฟฟ้า และปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อพฤติกรรม การเผาในที่โล่ง โดยใช้โปรแกรมวิเคราะห์สถิติ Statistics Package for the Social Sciences (SPSS) เพื่อวิเคราะห์ค่าสถิติสมการถดถอยเชิงพหุชนิดหลายตัวแปร (multiple regression) โดยกำหนดค่า ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ ๐.๐๕ พบว่า การมีสมาชิก ทสม. ในพื้นที่ส่งผลต่อการ “ลดความรุนแรงของ ปัญหาไฟฟ้า” อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ๐.๐๕

ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่ากิจกรรมสนับสนุนการมีส่วนร่วมของเครือข่าย ทสม. ในการเฝ้าระวังและป้องกันการเผาในที่โล่งและลดหมอกควัน โดยเน้นกิจกรรมขับเคลื่อนเครือข่าย อาสาสมัครพิทักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมหมู่บ้าน (ทสม.) นั้น ถือเป็นปัจจัยที่สำคัญต่อการ สนับสนุนให้ประชาชนในพื้นที่มีจิตสำนึก มีความตระหนัก ในการลดการเผาในที่โล่ง และการเฝ้าระวังไฟฟ้า ลดหมอกควัน

๒. กิจกรรมรณรงค์ สร้างจิตสำนึก ประชาสัมพันธ์ลดการเผาในที่โล่งและหมอกควัน

มีการดำเนินกิจกรรม ๒ กิจกรรม คือ ๑) กิจกรรมการรณรงค์ สร้างจิตสำนึก ลดการเผาในที่โล่งและหมอกควัน และ ๒) กิจกรรมประชาสัมพันธ์เพื่อฟ้าใส ปลอดภัยป่า ลดปัญหาหมอกควันจากการเก็บข้อมูลกลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๕๒๗ ตัวอย่าง เกี่ยวกับการรณรงค์ สร้างจิตสำนึก ประชาสัมพันธ์ลดการเผาในที่โล่งและหมอกควัน ผ่านการสอบถาม การรับข้อมูลข่าวสารด้านสิ่งแวดล้อม การพบเห็นข่าวสารคดี ป้าย โปสเตอร์ และแผ่นพับ ที่เชิญชวนหยุดการเผาในที่โล่งและลดหมอกควัน การได้ยินสารคดี สปอตโฆษณา ที่มีข้อความเชิญชวนหยุดการเผาในที่โล่ง การรับรู้และความเห็นด้านสิ่งแวดล้อม ความพึงพอใจต่อการรณรงค์ประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับการเผาของทางราชการ กิจกรรมประกวดหมู่บ้านปลอดภัยการเผาพบว่า

กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ จำนวน ๔๑๗ ตัวอย่าง คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ ๗๙.๑ รับรู้ข้อมูลเกี่ยวกับหมอกควันไฟป่าผ่านหอกระจายข่าว รองลงมา จำนวน ๓๙๘ ตัวอย่าง คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ ๗๕.๕ รับรู้ข้อมูลผ่านโทรทัศน์ และจำนวน ๒๖๒ ตัวอย่าง คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ ๔๙.๗ รับรู้ข้อมูลเกี่ยวกับหมอกควันไฟป่าผ่านแผ่นพับ โปสเตอร์ ใบปลิว สำหรับช่องทางการรับรู้ที่กลุ่มตัวอย่างไม่ให้ความสนใจ ๕ อันดับ ได้แก่ เว็บไซต์ หนังสือ/คู่มือ หนังสือพิมพ์ เฟสบุ๊ก และวิทยุ ตามลำดับ สำหรับสถานีโทรทัศน์ที่กลุ่มตัวอย่างรับรู้ข้อมูลเกี่ยวกับหมอกควันไฟป่า ส่วนใหญ่ ร้อยละ ๔๕.๙๓ รับรู้ข้อมูลผ่านช่อง ๓ รองลงมาร้อยละ ๓๑.๔๐ รับรู้ข้อมูลผ่านช่อง ๗ และร้อยละ ๘.๗๒ รับรู้ข้อมูลผ่านช่อง ๕

อันดับ ๑ รับรู้ข้อมูลเกี่ยวกับหมอกควันไฟป่า ผ่านหอกระจายข่าว

อันดับ ๒ รับรู้ข้อมูลเกี่ยวกับหมอกควันไฟป่า ผ่านโทรทัศน์

อันดับ ๓ รับรู้ข้อมูลเกี่ยวกับหมอกควันไฟป่า ผ่านแผ่นพับ โปสเตอร์ ใบปลิว

ด้านการรับรู้ข่าว สารคดี ป้าย โปสเตอร์ และแผ่นพับ ที่เชิญชวน รณรงค์ให้ประชาชนหยุดการเผาในที่โล่ง และลดหมอกควัน พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ จำนวน ๔๘๒ ตัวอย่าง คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ ๙๑.๕ เคยพบเห็นข่าวสารคดี ป้าย โปสเตอร์ และแผ่นพับที่เชิญชวนหยุดการเผาในที่โล่งและลดหมอกควันของกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม

เมื่อเก็บข้อมูลกลุ่มตัวอย่างถึงการเคยรับรู้ สารคดี สปอต ที่มีข้อความเชิญชวนหยุดการเผาในที่โล่ง และลงท้ายว่า “...ด้วยความปรารถนาดีจากกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม” หรือไม่ พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่จำนวน ๔๒๑ ตัวอย่าง คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ ๗๙.๙ เคยได้ยินสารคดี สปอต โฆษณา ดังกล่าว

ด้านความพึงพอใจการรณรงค์ประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับการเผาของทางราชการ และกิจกรรมประกวดหมู่บ้านปลอดภัยการเผา พบว่า กลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๕๒๗ ตัวอย่าง มีระดับความพึงพอใจของกิจกรรมรณรงค์ประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับการเผาของทางราชการ ในระดับพึงพอใจมาก (๓.๘๘ คะแนน จากคะแนนเต็ม ๕ คะแนน) และมีความพึงพอใจในกิจกรรมประกวดหมู่บ้านปลอดภัยการเผา ในระดับพึงพอใจมาก (๓.๗๗ คะแนน จากคะแนนเต็ม ๕ คะแนน)

จากผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่า การดำเนินกิจกรรมรณรงค์ สร้างจิตสำนึก ประชาสัมพันธ์ลดการเผาในที่โล่งและหมอกควัน “สามารถเข้าถึงประชาชนในพื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ” และสามารถ“ช่วยเสริมสร้างจิตสำนึก ความตระหนัก ในการลดการเผาในที่โล่ง และการเผาระวังไฟป่าลดหมอกควัน” ของประชาชนใน ๙ จังหวัดภาคเหนือ

กิจกรรมรณรงค์ สร้างจิตสำนึก ประชาสัมพันธ์ลดการเผาในที่โล่งและหมอกควัน

ด้านความพึงพอใจการรณรงค์ประชาสัมพันธ์
เกี่ยวกับการเผาของ
ทางราชการ และกิจกรรมประกวดหมู่บ้าน
ปลอดการเผา

กิจกรรมรณรงค์ สร้างจิตสำนึก ประชาสัมพันธ์
ลดการเผาในที่โล่งและหมอกควัน “สามารถเข้าถึง
ประชาชนในพื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ”

๓. กิจกรรมพัฒนาศูนย์เรียนรู้ชุมชนต้นแบบปลอดการเผาโดยการมีส่วนร่วม

กิจกรรมมีวัตถุประสงค์เพื่อเสริมสร้างให้ภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้องมีความรู้และความเข้าใจ และลดปัญหาหมอกควันและไฟป่าและการเผาในที่โล่งและส่งเสริมการจัดกิจกรรมที่เข้าถึงกลุ่มเป้าหมาย และเพื่อเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารเชิงรุกผ่านสื่อต่าง ๆ เพื่อรณรงค์ประชาสัมพันธ์การป้องกันปัญหาหมอกควันและไฟป่าและการเผาในที่โล่ง สู่กลุ่มเป้าหมาย จากการเก็บข้อมูลกลุ่มตัวอย่าง ๒ กลุ่ม คือ ๑) กลุ่มผู้นำศูนย์เรียนรู้หมู่บ้านต้นแบบปลอดการเผาและชุมชนต้นแบบปลอดการเผา จำนวน ๓๐ ตัวอย่าง ๒) กลุ่มประชาชนในพื้นที่ ๙ จังหวัดภาคเหนือ จำนวน ๕๒๗ ตัวอย่าง และจากการสัมภาษณ์ข้อมูลเชิงลึก ผู้นำชุมชน พบว่า ศูนย์เรียนรู้หมู่บ้านต้นแบบปลอดการเผาและชุมชนต้นแบบปลอดการเผา มีการจัดกิจกรรมประชุมและอบรม รวบรวมคนในชุมชนทำกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อม และเปิดให้คนภายนอกเข้าเยี่ยมชมศึกษาดูงาน “อยู่ในระดับมาก” แต่มีการดำเนินกิจกรรมกับชุมชนอื่น ๆ อยู่ใน “ระดับปานกลาง”

การทำกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมภายในชุมชน พบว่า ศูนย์เรียนรู้หมู่บ้านต้นแบบปลอดการเผาและชุมชนต้นแบบปลอดการเผา ส่วนใหญ่มีการจัดกิจกรรม เช่น ทำแนวกันไฟ ลาดตระเวน ป้องกันไฟลาดตระเวนป่า ทำฝายกั้นน้ำ ฝายชะลอน้ำ ดับไฟป่า ปลุกป่า เป็นต้น แต่พบว่า กิจกรรมการแจ้งเบาะแสการลักลอบเผา มีจำนวนเพียง ๑๒ แห่ง คิดเป็นสัดส่วนที่ร้อยละ ๔๐ ซึ่งเป็นสัดส่วนที่น้อย

จากการสอบถามผู้นำศูนย์เรียนรู้หมู่บ้านต้นแบบปลอดการเผาและชุมชนต้นแบบปลอดการเผา ถึงการได้รับเชิญเข้าร่วมประชุม สัมมนา ในปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๖๑ พบว่า มีศูนย์เรียนรู้หมู่บ้านต้นแบบปลอดการเผาและชุมชนต้นแบบปลอดการเผาได้รับเชิญเข้าร่วมประชุมจำนวน ๑๗ แห่ง จาก ๓๐ แห่ง คิดเป็นสัดส่วนที่ร้อยละ ๕๖.๖๗

จากการสอบถามถึงการที่มีเจ้าหน้าที่จากกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมลงไปในพื้นที่เพื่อให้คำปรึกษาแนะนำ และมาให้ความรู้ในชุมชน พบว่า มีศูนย์เรียนรู้หมู่บ้านต้นแบบปลอดการเผาและชุมชนต้นแบบปลอดการเผาที่มีเจ้าหน้าที่จากกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมเข้าไปให้คำปรึกษาแนะนำ และมาให้ความรู้ในชุมชน จำนวน ๑๖ แห่ง จาก ๓๐ แห่ง คิดเป็นสัดส่วนที่ร้อยละ ๕๓.๓๓

จากการสอบถามถึงด้านการสนับสนุนประเภทงบประมาณและเครื่องมืออุปกรณ์ พบว่า มีศูนย์เรียนรู้หมู่บ้านต้นแบบปลอดการเผาและชุมชนต้นแบบปลอดการเผาที่ได้รับงบประมาณสนับสนุน จำนวน ๑๙ แห่ง คิดเป็นสัดส่วนที่ร้อยละ ๖๓.๓๓ ศูนย์เรียนรู้ที่ได้รับการสนับสนุนเครื่องมืออุปกรณ์ จำนวน ๑๔ แห่ง คิดเป็นสัดส่วนที่ร้อยละ ๔๖.๖๗ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นอุปกรณ์ที่ใช้ในการจัดการไฟป่า เมื่อพิจารณาแยกประเภทศูนย์เรียนรู้ที่ได้รับงบประมาณกับอุปกรณ์ พบว่า ศูนย์เรียนรู้ที่ได้รับทั้งงบประมาณและสิ่งของอุปกรณ์ มีจำนวน ๑๑ แห่ง คิดเป็นสัดส่วนที่ร้อยละ ๓๖.๖๗ ศูนย์เรียนรู้ที่ได้รับแต่งบประมาณ จำนวน ๘ แห่ง คิดเป็นสัดส่วนที่ร้อยละ ๒๖.๖๗ ศูนย์เรียนรู้ที่ได้รับแต่สิ่งของอุปกรณ์สนับสนุน จำนวน ๓ แห่ง คิดเป็นสัดส่วนที่ร้อยละ ๑๐ และศูนย์เรียนรู้ที่ไม่ได้รับการสนับสนุนทั้งงบประมาณ และอุปกรณ์ จำนวน ๘ แห่ง คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ ๒๖.๖๗

สำหรับด้านการสนับสนุนประเภทเอกสารประชาสัมพันธ์/หนังสือ/โปสเตอร์/สื่อ CD พบว่า ศูนย์เรียนรู้หมู่บ้านต้นแบบปลอดการเผาและชุมชนต้นแบบปลอดการเผาได้รับเอกสารประชาสัมพันธ์/หนังสือ/โปสเตอร์/สื่อ CD จำนวน ๑๕ แห่ง คิดเป็นสัดส่วนที่ร้อยละ ๕๐

ในปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๖๑ ศูนย์เรียนรู้หมู่บ้านต้นแบบปลอดการเผาและชุมชนต้นแบบปลอดการเผา จำนวน ๑๔ แห่ง คิดเป็นสัดส่วนที่ร้อยละ ๔๖.๖๗ ที่มีหน่วยงานเข้าเยี่ยมชม ศึกษา ดูงาน เช่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานราชการ เป็นต้น

จากการเก็บข้อมูลจากกลุ่มประชาชนในพื้นที่ ๙ จังหวัดภาคเหนือ จำนวน ๕๒๗ ตัวอย่าง โดยสอบถามถึง การเข้าร่วมกิจกรรมเฝ้าระวังป้องกันปัญหาไฟป่าและหมอกควัน ความพึงพอใจ กิจกรรมที่จัดขึ้นโดยศูนย์เรียนรู้ พบว่า การเข้าร่วมกิจกรรมเฝ้าระวังป้องกันปัญหาไฟป่าและหมอกควัน ใน ๑๖ กิจกรรม กลุ่มตัวอย่างมีระดับการมีส่วนร่วมในระดับปานกลางจำนวน ๑๑ กิจกรรม โดยมีค่าเฉลี่ยในการเข้าร่วมทั้ง ๑๖ กิจกรรมประมาณ ๒-๔ ครั้ง/ปี ซึ่งมีจำนวน ๕ กิจกรรมที่กลุ่มตัวอย่างเข้าไปมีส่วนร่วมน้อย ได้แก่ การประชุมจัดทำบัญชีรายชื่อชาวบ้านที่มีอาชีพเก็บของป่า ล่าสัตว์ การเป็นวิทยากรให้ความรู้เกี่ยวกับไฟป่าหรือการเผา การแจ้งเบาะแสการลักลอบเผา การรายงานสถานการณ์ไฟป่า/หมอกควันต่อเจ้าหน้าที่ของรัฐ และการร่วมจับกุมผู้ลักลอบเผา สำหรับกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของการดำเนินงานของศูนย์เรียนรู้หมู่บ้านต้นแบบปลอดการเผาและชุมชนต้นแบบปลอดการเผา เช่น การร่วมเผยแพร่ ประชาสัมพันธ์ ปลอดการเผาให้กับคนในหมู่บ้าน/ชุมชน และให้การต้อนรับคณะผู้เข้ามาเยี่ยมชม ศึกษาดูงานด้านสิ่งแวดล้อม พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีส่วนร่วมในกิจกรรมเฉลี่ย ๒-๔ ครั้ง/ปี

ด้านความพึงพอใจกิจกรรมที่จัดขึ้นโดยศูนย์เรียนรู้ จากกลุ่มตัวอย่างจำนวน ๕๒๗ ตัวอย่าง มีระดับความพึงพอใจในกิจกรรมที่จัดขึ้นโดยศูนย์เรียนรู้ อยู่ในระดับ “น้อย” โดยมีระดับคะแนนที่ ๒.๕๔ คะแนน จากคะแนนเต็ม ๕ คะแนน ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่ากิจกรรมที่จัดขึ้นโดยศูนย์เรียนรู้ชุมชนต้นแบบปลอดภัยการเผา อาจไม่ตอบสนองต่อความต้องการของคนในชุมชน เนื่องจากบทบาทของศูนย์เรียนรู้หมู่บ้านต้นแบบปลอดภัยการเผาและชุมชนต้นแบบปลอดภัยการเผา มักออกแบบกิจกรรมให้ตอบสนองต่อบุคคลภายนอกที่เข้ามาเยี่ยมชมศึกษาดูงาน ดังนั้น จึงควรออกแบบรูปแบบกิจกรรมของศูนย์เรียนรู้หมู่บ้านต้นแบบปลอดภัยการเผาและชุมชนต้นแบบปลอดภัยการเผาโดยให้ชุมชนได้รับผลประโยชน์ด้วย จำเป็นต้องมีการศึกษาเพิ่มเติมถึงรูปแบบกิจกรรมที่เหมาะสมทั้งในบริบทของแหล่งศึกษาดูงานจากภายนอก และเป็นแหล่งถ่ายทอดองค์ความรู้ภายในที่ตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนในอนาคต

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกโดยใช้วิธีการจัดประชุมกลุ่มย่อยระดมความเห็น (Focus group) จากกลุ่มของศูนย์เรียนรู้หมู่บ้านต้นแบบปลอดภัยการเผาและชุมชนต้นแบบปลอดภัยการเผา จำนวน ๒๘ แห่ง และจากการเยี่ยมชมศูนย์เรียนรู้หมู่บ้านต้นแบบปลอดภัยการเผาและชุมชนต้นแบบปลอดภัยการเผา จำนวน ๙ แห่ง ใน ๙ จังหวัดภาคเหนือ พบว่า บทบาทและความสำคัญของศูนย์เรียนรู้หมู่บ้านต้นแบบปลอดภัยการเผาและชุมชนต้นแบบปลอดภัยการเผา กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมเข้าไปส่งเสริม ดังนี้

(๑) ศูนย์เรียนรู้มีบทบาทเป็นสถานที่ถ่ายทอดองค์ความรู้ของชุมชน เป็นศูนย์รวมในการวางแผน ดำเนินกิจกรรม ด้านป้องกันปัญหาไฟป่า การเผาในที่โล่งและลดหมอกควัน

(๒) ศูนย์เรียนรู้มีบทบาทในการถ่ายทอด แลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างชุมชน เป็นสถานที่ศึกษาดูงานในเรื่องการจัดการป้องกันปัญหาไฟป่า การเผาในที่โล่งและลดหมอกควันส่งเสริมให้ชุมชนบริเวณข้างเคียงปฏิบัติตาม

(๓) ศูนย์เรียนรู้มีบทบาทในการกระตุ้นเศรษฐกิจชุมชน กล่าวคือ การเข้ามาเยี่ยมชมศูนย์เรียนรู้จากบุคคลภายนอกมีผลดีต่อเศรษฐกิจชุมชน กล่าวคือ ช่วยกระตุ้นให้เกิดการซื้อขายของชุมชนนั้น ๆ มากขึ้น

(๔) ศูนย์เรียนรู้มีบทบาทในการส่งเสริมการเพิ่มรายได้และลดรายจ่ายของชุมชน จากการสัมภาษณ์และลงพื้นที่ที่ศูนย์เรียนรู้หมู่บ้านต้นแบบปลอดภัยการเผาและชุมชนต้นแบบปลอดภัยการเผา จำนวน ๙ แห่ง พบว่า ศูนย์เรียนรู้ที่เข้มแข็งสามารถช่วยสนับสนุนให้คนในชุมชนสามารถลดต้นทุนในการทำการเกษตรได้ กล่าวคือ การมีศูนย์เรียนรู้ทำให้คนในชุมชนมีองค์ความรู้ในการนำเศษวัชพืชมาทำปุ๋ยหมักแทนการเผาในที่โล่ง การทำปุ๋ยหมักสามารถลดการใช้ปุ๋ยเคมีได้อย่างน้อยร้อยละ ๔๐ และยังพบว่า การมีศูนย์เรียนรู้ยังส่งเสริมให้เกิดการจัดการขยะที่ดี ซึ่งบางครั้งนำมาซึ่งรายได้จากการคัดแยกขยะ

(๕) ศูนย์เรียนรู้นำมาซึ่งความเข้มแข็งของชุมชนในการจัดการด้านสิ่งแวดล้อม ช่วยให้เกิดเครือข่ายระหว่างหมู่บ้าน เสริมสร้างความเข้มแข็งในระดับจังหวัดได้

จากการศึกษา พบว่า ศูนย์เรียนรู้หมู่บ้านต้นแบบปลอดภัยการเผามีบทบาทสำคัญต่อการปลูกจิตสำนึกของประชาชนในพื้นที่ให้มีจิตสำนึกในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ช่วยเสริมสร้างจิตสำนึก ความตระหนัก ในการลดการเผาในที่โล่ง และการเผาระวังไฟป่าลดหมอกควัน ของประชาชนใน ๙ จังหวัดภาคเหนือ อย่างมีประสิทธิภาพ

กิจกรรมพัฒนาศูนย์เรียนรู้ชุมชนต้นแบบปลอดการเผาโดยการมีส่วนร่วม

สามารถลดการเผาในที่โล่ง และการเผาระวังไฟป่า
ลดหมอกควัน ของประชาชนใน ๙ จังหวัดภาคเหนือ
อย่างมีประสิทธิภาพ

๔. กิจกรรมพัฒนากลไกเครื่องมือความร่วมมือที่เอื้อกับการทำงานกับภาคีต่าง ๆ ในระดับพื้นที่

กิจกรรมนี้ มุ่งเน้นถึงการวัดผลของกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับประชาชนในพื้นที่ในการดำเนินงานของโครงการแอปพลิเคชัน Arsa4thai โดยการเก็บข้อมูลกลุ่มตัวอย่างจำนวน ๕๒๗ ตัวอย่าง ถึงการใช้งานแอปพลิเคชัน Arsa4thai บนโทรศัพท์มือถือ พบว่า กลุ่มตัวอย่างจำนวน ๔๗๕ ตัวอย่าง คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ ๙๐.๑ ไม่เคยใช้งาน และเมื่อสอบถามถึงสาเหตุของการไม่ใช้แอปพลิเคชัน Arsa4thai พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ จำนวน ๓๓๗ ตัวอย่าง คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ ๖๓.๙ ให้ข้อมูลว่า ไม่เคยทราบว่ามีแอปพลิเคชัน รองลงมา จำนวน ๑๐๔ ตัวอย่าง คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ ๑๙.๗ ให้ข้อมูลว่า ไม่มีโทรศัพท์สมาร์ทโฟน และจำนวน ๕๙ ตัวอย่าง คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ ๑๑.๒ และให้ข้อมูลว่าแอปพลิเคชันใช้งานยากซับซ้อน

จากข้อมูลดังกล่าวพบว่า จำนวนตัวอย่างที่ไม่เคยใช้แอปพลิเคชัน Arsa4thai ส่วนหนึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างที่ไม่ใช้โทรศัพท์สมาร์ทโฟน คิดเป็นจำนวน ๑๐๔ ตัวอย่าง ดังนั้นเมื่อพิจารณา สัดส่วนผู้ที่สามารถเข้าถึงการใช้งานแอปพลิเคชัน Arsa4thai ได้จะมีเพียง ๔๒๒ ตัวอย่างเท่านั้น เมื่อพิจารณาสัดส่วนผู้ที่เคยใช้แอปพลิเคชัน Arsa4thai ใหม่ตามความสามารถในการเข้าถึงแอปพลิเคชัน (มีอุปกรณ์โทรศัพท์มือถือสมาร์ทโฟน) พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่เคยใช้แอปพลิเคชัน Arsa4thai มีจำนวน ๕๒ ตัวอย่าง คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ ๑๒.๓๒ และกลุ่มตัวอย่างที่ไม่เคยใช้แอปพลิเคชัน Arsa4thai มีจำนวน ๓๗๑ ตัวอย่าง คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ ๘๗.๖๘ สำหรับผู้ที่เคยใช้งานแอปพลิเคชัน Arsa4thai จำนวน ๕๒ ตัวอย่าง คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ ๙.๙ ให้ข้อมูลว่า ส่วนใหญ่ ร้อยละ ๔๕.๙๑ เข้าใจเมนูติดตาม รองลงมา จำนวนตัวอย่างร้อยละ ๔๑.๘๓ ใช้รายงานพื้นที่สีเขียว และ จำนวนตัวอย่างร้อยละ ๑๒.๒๔ ใช้สร้างรายงาน

จากข้อมูลแสดงให้เห็นว่าการพัฒนาแอปพลิเคชัน Arsa4thai ยังไม่ประสบความสำเร็จ และจากคะแนนความพึงพอใจของผู้ใช้งานแอปพลิเคชัน Arsa4thai ที่อยู่ระดับ “น้อยที่สุด” สะท้อนให้เห็นว่าแอปพลิเคชัน Arsa4thai ยังขาดประสิทธิภาพในการใช้งานที่เหมาะสมกับบริบทของคนในพื้นที่ ๙ จังหวัดภาคเหนือ

จากการลงพื้นที่เพื่อสัมภาษณ์ข้อมูลเชิงลึก พบว่า ประชาชนส่วนใหญ่มีโทรศัพท์มือถือสมาร์ทโฟน แต่เมื่อทดสอบให้ประชาชนได้ทดลองติดตั้งแอปพลิเคชัน Arsa4thai ลงในอุปกรณ์ของประชาชน พบปัญหาคือ ไม่สามารถลงได้เนื่องจากพื้นที่หน่วยความจำบนอุปกรณ์ของชาวบ้านเต็ม เมื่อขออนุญาตชาวบ้านพิจารณาในอุปกรณ์กลับ พบว่า บนอุปกรณ์ติดตั้งแอปพลิเคชันของหน่วยงานภาครัฐจำนวนมากแต่กลับไม่ได้ใช้ประโยชน์เท่าที่ควร จึงส่งผลให้ไม่สามารถติดตั้งแอปพลิเคชันเพิ่มเติมได้

ปัญหานี้ สะท้อนให้เห็นถึงการที่หน่วยงานภาครัฐจัดทำแอปพลิเคชันเฉพาะงานของแต่ละหน่วยงาน ไม่เกิดการบูรณาการในการพัฒนาแอปพลิเคชัน แม้แต่ภายใต้กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ยังพบว่า มีจำนวนหลายแอปพลิเคชันเช่นกันจึงเป็นสาเหตุให้ หน่วยความจำอุปกรณ์โทรศัพท์มือถือของชาวบ้านเต็ม

อย่างไรก็ตาม การศึกษาครั้งนี้ไม่อาจสรุปถึงประสิทธิภาพของแอปพลิเคชัน Arsa4thai ในภาพรวมได้ เนื่องจากเป็นเพียงข้อคิดเห็นของบริษัทในพื้นที่ ๙ จังหวัดภาคเหนือเท่านั้น อีกทั้งการทำงานของแอปพลิเคชัน Arsa4thai ยังครอบคลุมการดำเนินกิจกรรมสิ่งแวดล้อมทั่วประเทศที่ไม่ได้เฉพาะเจาะจงถึงประเด็นไฟป่าและหมอกควัน

กิจกรรมพัฒนากลไกเครื่องมือความร่วมมือที่เอื้อกับการทำงานกับภาคีต่าง ๆ ในระดับพื้นที่

แอปพลิเคชัน Arsa4thai

ระดับความพึงพอใจ
ของผู้ใช้งาน
“น้อยที่สุด”

ยังขาดประสิทธิภาพในการใช้งานที่เหมาะสมกับบริบท
ของคนในพื้นที่ ๙ จังหวัดภาคเหนือ
โดยประชาชนส่วนใหญ่ในพื้นที่ใช้
Line ในการติดต่อประสานงาน

ปัจจัยความสำเร็จและปัจจัยที่อาจก่อให้เกิดอุปสรรคต่อกิจกรรม

การดำเนินโครงการสร้างจิตสำนึกและการมีส่วนร่วมในการป้องกันและลดหมอกควัน พบปัจจัยความสำเร็จต่อกิจกรรม ดังนี้

๑. ปัจจัยภายในที่เกิดจากทุนของชุมชน

(๑) ชุมชนที่มีทุนทางวัฒนธรรมความเชื่อร่วมกัน มีสายสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม และมีผู้นำชุมชนที่มีใจอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

(๒) ผู้นำชุมชนมีภาวะเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Social Change Leadership) ในระดับสูง

(๓) มีคณะกรรมการชุมชนที่พร้อมขับเคลื่อนกิจกรรมอย่างเข้มแข็ง และชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม

๒. ปัจจัยภายนอกที่เกิดจากกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

(๑) นโยบายกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมที่มุ่งเน้นการจัดการแก้ไขปัญหาไฟป่าและหมอกควันแบบบูรณาการในลักษณะเครือข่าย

(๒) เจ้าหน้าที่กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมมีความใกล้ชิดในพื้นที่ที่สามารถสร้างความไว้วางใจให้กับคนในชุมชนโดยมีการดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง

(๓) กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมมีศูนย์เรียนรู้หมู่บ้านต้นแบบปลอดการเผาและชุมชนต้นแบบปลอดการเผา ที่มีบทบาทหนุนเสริมความสำเร็จของการสร้างเครือข่าย ทสม.

(๔) กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมสามารถผลิตสื่อประชาสัมพันธ์ที่ตอบสนองต่อชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ สามารถกระตุ้นจิตสำนึกในการลดการเผาในที่โล่งและลดหมอกควัน

๓. ปัจจัยที่พบเชิงสถิติจากการดำเนินโครงการ

จากการเก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามกลุ่มตัวอย่างจำนวน ๕๒๗ ตัวอย่าง และเก็บข้อมูลแบบสอบถามประธานชุมชน/ศูนย์เรียนรู้หมู่บ้านต้นแบบปลอดการเผา จำนวน ๓๐ แห่ง นำมาวิเคราะห์ปัจจัยที่ก่อให้เกิดปัญหาไฟป่า และปัจจัยที่ส่งผลต่อพฤติกรรมกรรมการเผาในที่โล่ง โดยใช้โปรแกรมวิเคราะห์สถิติ SPSS เพื่อวิเคราะห์ค่าสถิติสมการถดถอยเชิงพหุนิตหลายตัวแปร (multiple regression) โดยกำหนดค่าระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ ๐.๐๕ พบปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับปัญหาความรุนแรงไฟป่าในพื้นที่ และปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับปัญหาความรุนแรงของพฤติกรรมกรรมการเผาในที่โล่ง ดังนี้

(๑) การส่งเสริมให้มีสมาชิก ทสม. ในพื้นที่เพิ่มมากขึ้น ส่งเสริมให้ประชาชนเป็นสมาชิกศูนย์เรียนรู้หมู่บ้านต้นแบบปลอดการเผาเพิ่มมากขึ้น และการสนับสนุนให้ประชาชนในชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้น จะส่งผลให้ความรุนแรงปัญหาความรุนแรงไฟป่าในพื้นที่ลดลง

(๒) การสนับสนุนให้มีผู้เข้ามาเยี่ยมชมในชุมชนเพิ่มมากขึ้น การส่งเสริมให้ประชาชนเป็นสมาชิกศูนย์เรียนรู้หมู่บ้านต้นแบบปลอดการเผาเพิ่มมากขึ้น และการสนับสนุนให้ประชาชนในชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้นจะส่งผลให้ปัญหาความรุนแรงของพฤติกรรมกรรมการเผาในที่โล่งลดลง นอกจากนี้ยังพบว่า การส่งเสริมให้พื้นที่ มีการปลูกข้าวโพดเพิ่มขึ้น และการทำกินในพื้นที่ไม่มีเอกสารสิทธิ์ จะส่งผลให้พื้นที่มีปัญหาความรุนแรงของพฤติกรรมกรรมการเผาในที่โล่งเพิ่มขึ้น

๔. ปัจจัยที่อาจก่อให้เกิดอุปสรรคต่อกิจกรรม

(๑) ปัจจัยด้านข้อจำกัดเชิงกฎหมายที่ไม่เอื้อต่อการดำเนินกิจกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งข้อจำกัดด้านกฎหมาย ระเบียบพัสดุ และงบประมาณ

(๒) ข้อจำกัดเชิงอำนาจหน้าที่ ที่ต้องอาศัยการอนุมัติจากหน่วยราชการกลางอาจก่อให้เกิดความล่าช้าในการดำเนินกิจกรรม

(๓) การปรับเปลี่ยนผู้บริหารทั้งในระดับหมู่บ้าน ระดับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ระดับกรม ระดับกระทรวง และระดับชาติ อาจทำให้การดำเนินนโยบายขาดความต่อเนื่อง

(๔) ภาครัฐขาดการบูรณาการด้านการให้บริการเทคโนโลยีสารสนเทศ ส่งผลให้การพัฒนาฐานข้อมูลยังมีลักษณะเฉพาะแต่ละหน่วยงาน ทำให้การดำเนินงานเกิดความซ้ำซ้อน

(๕) ประชาชนในพื้นที่ไม่สามารถก้าวทันต่อเทคโนโลยีที่มีบริบทซับซ้อนได้

ความสอดคล้องกับนโยบาย แผน และยุทธศาสตร์

นโยบาย แผน ยุทธศาสตร์	ผลลัพธ์
นโยบายการบูรณาการเครือข่ายอาสาสมัครกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	กิจกรรมตอบสนองต่อนโยบายการบูรณาการเครือข่ายอาสาสมัครกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ผ่านกิจกรรมการสร้างเครือข่าย/ความร่วมมือกับภาคประชาชนในการลดการเผาในที่โล่งและหมอกควัน ซึ่งถือเป็นกิจกรรมที่ตอบสนองต่อนโยบายของกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยตรง
นโยบายพลิกฟื้นผืนป่าสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน	กิจกรรมมีส่วนสำคัญต่อการพลิกฟื้นผืนป่าสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนผ่านกิจกรรม เช่น กิจกรรมการสร้างแนวร่วมภาคประชาชนในการเฝ้าระวังและป้องกันการเผาในที่โล่งและลดหมอกควัน การพัฒนากลไกการเฝ้าระวังไฟป่า และลดหมอกควัน กิจกรรมสนับสนุนการมีส่วนร่วมของเครือข่าย ทสม. ในการเฝ้าระวังและป้องกันการเผาในที่โล่งและลดหมอกควัน เป็นกิจกรรมที่ตอบสนองต่อนโยบายพลิกฟื้นผืนป่าสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนโดยตรง ช่วยให้ประชาชนในพื้นที่มีส่วนร่วมในการดูแลรักษาป่า และใช้ประโยชน์จากป่าอย่างยั่งยืน รวมถึงกิจกรรมรณรงค์สร้างจิตสำนึก ประชาสัมพันธ์ลดการเผาในที่โล่งและหมอกควัน กิจกรรมการพัฒนาศูนย์เรียนรู้หมู่บ้านต้นแบบปลอดการเผาโดยการมีส่วนร่วมและกิจกรรมการพัฒนากลไก เครื่องมือความร่วมมือที่เอื้อกับการทำงานกับภาคีต่าง ๆ ในระดับพื้นที่ สามารถส่งเสริมให้ประชาชนในพื้นที่มีจิตสำนึกปลอดการเผาป่าได้
นโยบายความมั่นคงแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๘ – ๒๕๖๔)	กิจกรรมตอบสนองต่อนโยบายความมั่นคงแห่งชาติ (พ.ศ. ๒๕๕๘ – ๒๕๖๔) ที่ช่วยรักษาความมั่นคงของฐานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมผ่านการมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินกิจกรรมการสร้างเครือข่าย/ความร่วมมือกับภาคประชาชนในการลดการเผาในที่โล่งและหมอกควัน การสร้างจิตสำนึก ประชาสัมพันธ์ลดการเผาในที่โล่งและหมอกควัน การพัฒนาศูนย์เรียนรู้หมู่บ้านต้นแบบปลอดการเผาโดยการมีส่วนร่วม และการพัฒนากลไก เครื่องมือความร่วมมือที่เอื้อกับการทำงานกับภาคีต่าง ๆ ในระดับพื้นที่
แผนจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม (พ.ศ. ๒๕๖๐ – ๒๕๖๔)	กิจกรรมตอบสนองต่อเป้าหมายในระดับพื้นที่ โดยมีกิจกรรมสร้างเครือข่ายความร่วมมือในการป้องกันไฟป่าและควบคุมหมอกควัน มีกิจกรรมสร้างและประสานความร่วมมือกับเครือข่ายการป้องกันไฟป่าและควบคุมหมอกควันอย่างต่อเนื่อง มีส่วนช่วยส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนและการบูรณาการความร่วมมือของทุกภาคส่วนในพื้นที่ รวมถึงให้ความรู้และรณรงค์ควบคุมการเผาป่าในพื้นที่ชุมชนและเกษตรกรรม สอดคล้องกับแผนจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม (พ.ศ. ๒๕๖๐ – ๒๕๖๔)

นโยบาย แผน ยุทธศาสตร์	ผลลัพธ์
แผนปฏิบัติการป้องกันและแก้ไข ปัญหาหมอกควันภาคเหนือ ปี ๒๕๖๐	กิจกรรมตอบสนองต่อแผนปฏิบัติการป้องกันและแก้ไขปัญห หมอกควันภาคเหนืออย่างชัดเจน ในการตอบสนองต่อมาตร การบริหารจัดการ ๔ มาตรการ อาทิเช่น การสร้างเครือข่าย/ความ ร่วมมือกับภาคประชาชนในการลดการเผาในที่โล่งและหมอกควัน การสร้างจิตสำนึก ประชาสัมพันธ์ลดการเผาในที่โล่งและหมอกควัน การพัฒนาศูนย์เรียนรู้หมู่บ้านต้นแบบลดการเผาโดยการมีส่วนร่วม และการพัฒนากลไก เครื่องมือความร่วมมือที่เอื้อกับการทำงานกับ ภาคีต่าง ๆ ในระดับพื้นที่ ซึ่งส่งผลต่อการสร้างจิตสำนึก ความ ตระหนักให้ประชาชน ๙ จังหวัดภาคเหนือลดการเผาในที่โล่ง และ ลดหมอกควัน
แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม แห่งชาติฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ. ๒๕๖๐ – ๒๕๖๔)	กิจกรรมตอบสนองต่อแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๒ สามารถตอบสนองยุทธศาสตร์ ข้อที่ ๔.๔ ยุทธศาสตร์การเติบโต ที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ในการแก้ไขปัญหา วิกฤติสิ่งแวดล้อมและลดมลพิษหมอกควันที่เกิดจากการเผาใน ๙ จังหวัดภาคเหนือ ซึ่งช่วยลดการปล่อยก๊าซคาร์บอนอันจะนำไปสู่ ปัญหาสภาวะโลกร้อนได้ ถึงแม้ว่าการดำเนินกิจกรรมในปัจจุบันยังไม่ สามารถแก้ไขปัญหาวิกฤติสิ่งแวดล้อมและลดมลพิษหมอกควันได้ อย่างสมบูรณ์ แต่ถือเป็นส่วนหนึ่งในกิจกรรมที่ช่วยขับเคลื่อน ความสำเร็จของแผนยุทธศาสตร์ดังกล่าว
ยุทธศาสตร์กระทรวงทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ระยะ ๒๐ ปี (พ.ศ. ๒๕๖๐ – ๒๕๗๙)	กิจกรรมเกี่ยวข้องกับประเด็นยุทธศาสตร์ ที่ ๓ คือ “ป้องกัน รักษา และฟื้นฟูคุณภาพสิ่งแวดล้อม” ที่มีเป้าหมายว่าด้วยเรื่องของจำนวน ฝุ่นละอองในพื้นที่วิกฤติอยู่ในเกณฑ์มาตรฐาน เพื่อให้คุณภาพอากาศ ในพื้นที่วิกฤติดีขึ้น แม้การดำเนินกิจกรรมในปัจจุบันยังไม่สามารถ แก้ไขปัญหาคุณภาพอากาศในพื้นที่วิกฤติให้ดีขึ้นในระดับภาค แต่พบว่า กิจกรรมดังกล่าวสามารถป้องกัน และลดการก่อผลกระทบที่ จะนำไปสู่ปัญหาคุณภาพอากาศในเชิงพื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และถือเป็นโครงการหนึ่งในการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์กระทรวง ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ระยะ ๒๐ ปี (พ.ศ. ๒๕๖๐ – ๒๕๗๙) ให้บรรลุเป้าหมายในอนาคตได้
ยุทธศาสตร์ชาติ (พ.ศ. ๒๕๖๑ – ๒๕๘๐)	กิจกรรม สามารถสร้างจิตสำนึก ความตระหนัก ในการลดการเผา ในที่โล่ง และการเผาระวังไฟป่าลดหมอกควัน ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งกิจกรรมนี้สอดคล้องกับการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ชาติที่มุ่งสร้าง สังคมไทยเจริญเติบโตบนคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม เป็นกิจกรรมส่วนหนึ่งที่ช่วยให้สังคมลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก นำไปสู่การพัฒนาเมืองสู่เมืองคาร์บอนต่ำในอนาคต

ข้อเสนอแนะต่อการขับเคลื่อนกิจกรรม

๑. กิจกรรมสร้างเครือข่าย/ความร่วมมือกับภาคประชาชนในการลดการเผาในที่โล่งและหมอกควัน

๑.๑ กิจกรรมการสร้างแนวร่วมภาคประชาชนในการเฝ้าระวังและป้องกันการเผาในที่โล่งและลดหมอกควัน และ กิจกรรมการพัฒนากลไกการเฝ้าระวังไฟฟ้า และลดหมอกควัน

(๑) การดำเนินกิจกรรมที่ผ่านมารวมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมมีบทบาทสำคัญในการดำเนินกิจกรรมซึ่งมีผลต่อความคงอยู่ของเครือข่าย เช่น บทบาทการของงบประมาณการเบิกจ่ายงบประมาณในการดำเนินกิจกรรม ชุมชนไม่สามารถดำเนินการขอและเบิกจ่ายได้ด้วยตัวเองเนื่องจากไม่มีบทบาทในเชิงนิติบุคคล ดังนั้นกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมควรคำนึงถึงความยั่งยืนของพื้นที่ด้วยการผลักดันให้เกิดการรับรองสถานะกลุ่มในเชิงนิติบุคคล เช่น การจดทะเบียนในลักษณะมูลนิธิ เพื่อให้การขับเคลื่อนกิจกรรมของเครือข่ายสามารถดำเนินกิจกรรมได้หากเมื่อนาคตกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมจะไม่สามารถเข้ามามีบทบาทอย่างเช่นในปัจจุบัน

(๒) กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมควรดำเนินการถอดบทเรียนความสำเร็จ กิจกรรมสร้างเครือข่าย/ความร่วมมือกับภาคประชาชนในการลดการเผาในที่โล่งและหมอกควัน จัดทำคู่มือการปฏิบัติงานโครงการเพื่อเป็นแบบแผนการดำเนินงานในอนาคต เนื่องจาก พบว่า ปัจจัยที่ก่อให้เกิดความสำเร็จส่วนหนึ่งเกิดจากการปฏิบัติที่ดีของเจ้าหน้าที่กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมที่มีความใกล้ชิดในพื้นที่สามารถสร้างความไว้วางใจให้กับคนในชุมชน เพื่อให้เกิดความยั่งยืนและเกิดความต่อเนื่องของโครงการ และป้องกันปัญหาที่อาจเกิดจากกรณีเปลี่ยนเจ้าหน้าที่ในการปฏิบัติงานในอนาคต

(๓) ภายใต้อำนาจหน้าที่บูรณาการความร่วมมือปัจจุบัน พบว่า กิจกรรมสร้างเครือข่ายและความร่วมมือกับภาคประชาชนในการลดการเผาในที่โล่งและหมอกควันสามารถสร้างผลกระทบเชิงบวก (Impact) ในระดับพื้นที่อย่างเป็นที่ประจักษ์ แต่ยังไม่ปรากฏถึงการขยายผลความร่วมมือครอบคลุมพื้นที่ในระดับจังหวัดและระดับภาคได้อย่างเด่นชัด ดังนั้นกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมจำเป็นต้องอาศัยผลการศึกษเพิ่มเติมถึงประเด็นการผลักดันให้เกิดพื้นที่บูรณาการความร่วมมือกับภาคประชาชนในการลดการเผาในที่โล่งและหมอกควันในระดับภูมิภาค โดยอาจอาศัยความร่วมมือกับมหาวิทยาลัยท้องถิ่นดำเนินการศึกษาวิจัยในรูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research)

(๔) ในการขยายพื้นที่บูรณาการความร่วมมือในอนาคต กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมควรสำรวจพื้นที่ที่เหมาะสมโดยพิจารณาจากบริบทเชิงอำนาจเชิงพื้นที่เป็นหลัก เพื่อลดปัญหาข้อจำกัดเชิงเขตอำนาจหน้าที่ กรมควรทำหน้าที่ประสานความร่วมมือไปยังหน่วยงานที่มีเขตอำนาจมากที่สุด เช่น พื้นที่เป้าหมายดังกล่าวอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติ หรืออยู่ในเขตอำนาจขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) หากหน่วยงานใดครอบคลุมอำนาจเชิงพื้นที่มากที่สุดควรประสานไปยังหน่วยงานดังกล่าวเพื่อทำความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรมสร้างเครือข่าย/ความร่วมมือกับภาคประชาชนในการลดการเผาในที่โล่งและหมอกควันในอนาคต สำหรับบทบาทหน้าที่ของกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมควรวางบทบาทเป็นผู้ประสานกิจกรรมและถ่ายทอดองค์ความรู้ที่ได้จากการถอดบทเรียนความสำเร็จไปยังหน่วยงานอื่น ๆ เพื่อให้เกิดการบูรณาการและลดข้อจำกัดด้านทรัพยากรของกรมที่อาจไม่เพียงพอได้

(๕) เนื่องจากปัจจุบันรัฐบาลได้ตราพระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ. ๒๕๖๒ มีเจตนารมณ์เพื่อส่งเสริมให้ชุมชนได้ร่วมกับรัฐในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู จัดการ บำรุงรักษาและใช้ประโยชน์จากป่า โดยชุมชนสามารถจัดการป่าชุมชนและได้ประโยชน์จากป่าชุมชนได้อย่างถูกต้อง ซึ่งปัจจุบันหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้องกำลังเร่งพิจารณาออกกฎหมายลูกเพื่อให้การปฏิบัติเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของ พระราชบัญญัติดังกล่าว ดังนั้น กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมควรศึกษาและผลักดันให้เกิดกฎหมายลูก เช่น กฎกระทรวงที่ว่าด้วยการบูรณาการจัดการเชิงพื้นที่ให้สอดคล้องกับบริบทกิจกรรมสร้างเครือข่าย/ความร่วมมือกับภาคประชาชนในการลดการเผาในที่โล่งและหมอกควัน โดยนำผลการศึกษานี้ไปใช้เพื่อเป็นข้อเสนอแนะให้แก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องนำไปพิจารณาประกอบการออกกฎหมายที่เหมาะสมกับบริบทพื้นที่ และลดปัญหาข้อจำกัดได้ในอนาคต

๑.๒ กิจกรรมสนับสนุนการมีส่วนร่วมของเครือข่าย ทสม. ในการเฝ้าระวังและป้องกันการเผาในที่โล่งและลดหมอกควัน

(๑) กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมควรหามาตรการกระตุ้นบทบาท ทสม. หรือกำหนดบทบาทหน้าที่ของ ทสม. ให้เกิดความชัดเจน ในการทำงานระดับพื้นที่เพิ่มขึ้น เนื่องจากผลการศึกษาพบว่า การดำเนินกิจกรรม ทสม. ส่วนใหญ่เป็นการดำเนินกิจกรรมในรูปแบบเฉพาะกิจที่ไม่ได้ทำงานอย่างต่อเนื่อง มีเพียงร้อยละ ๔๐ เท่านั้นที่ยังคงปฏิบัติงานอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากประชาชนส่วนใหญ่ยังขาดความเข้าใจในบทบาทของการเป็น ทสม. กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมควรให้ความรู้ความเข้าใจในบทบาท หน้าที่ของการเป็น ทสม. ให้เกิดความชัดเจนและพัฒนาศักยภาพให้ ทสม. มีความพร้อมในการดำเนินงานด้านการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นของตน และประชาสัมพันธ์ให้เห็นถึงประโยชน์ที่ได้รับจากการเป็น ทสม. มากขึ้น จะเป็นการหนุนเสริมความเข้มแข็งของการสร้างเครือข่าย

(๒) การจัดกิจกรรมประกวด ทสม. ดีเด่นควรดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง เพราะถือเป็นกิจกรรมที่เสริมสร้างขวัญ และกำลังใจต่อการปฏิบัติหน้าที่ ทสม. เป็นการสนับสนุนให้เกิดของเครือข่าย ทสม. ในการเฝ้าระวังและป้องกันการเผาในที่โล่งและลดหมอกควัน

(๓) การปฏิบัติหน้าที่เป็น ทสม. บางครั้ง ต้องทำงานในลักษณะเสี่ยงภัยในพื้นที่ หากกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมสามารถมอบหลักประกันความปลอดภัย เช่น ประกันภัยอุบัติเหตุ จะช่วยให้ประชาชนในพื้นที่เข้าร่วมเป็นเครือข่าย ทสม. มากยิ่งขึ้น และช่วยเสริมความมั่นใจในการปฏิบัติงาน

(๔) กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมประสานไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการเพิ่มสิทธิประโยชน์ให้กับ ทสม. อย่างทั่วถึง เช่น สิทธิการเข้าเขตอุทยานแห่งชาติ สวนสัตว์ของรัฐ และสถานที่นันทนาการของราชการฟรี ปัจจุบันสิทธิประโยชน์ในการเข้าอุทยานแห่งชาติฟรีให้สิทธิเฉพาะคณะกรรมการ ทสม. ระดับจังหวัดเท่านั้น การเพิ่มสิทธิประโยชน์อาจเป็นปัจจัยหนุนเสริมการเพิ่มขยายของเครือข่ายในอนาคต

๒. กิจกรรมรณรงค์ สร้างจิตสำนึก ประชาสัมพันธ์ลดการเผาในที่โล่งและหมอกควัน

(๑) กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมควรลดปริมาณผลิตสื่อประเภทสิ่งพิมพ์ โดยปรับเปลี่ยนเป็นแผ่นภาพประเภทดิจิทัล เพื่อสื่อสารผ่านโซเชียลมีเดีย อาทิ ไลน์ และเฟสบุ๊ก แทน

(๒) กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมปรับเปลี่ยนรูปแบบการนำสื่อประเภทคลิปเสียง วีดีโอ ที่บรรจุข้อมูลลงในแผ่น CD โดยบรรจุข้อมูลในรูปแบบแฟลชไดรฟ์ (USB Flash Drive) หรือ อพโหลดบนสื่อดิจิทัลเพื่อให้ชุมชนเปิดผ่านในระบบอินเทอร์เน็ตบนมือถือได้สะดวก

(๓) ในด้านเนื้อหาสื่อกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมควรจัดทำเนื้อหาให้มีบริบทวัฒนธรรม ภาษาที่หลากหลาย และเหมาะสมในแต่ละพื้นที่

(๔) ด้านการทำเนื้อหาประเภทแผ่นภาพโปสเตอร์ และแผ่นพับ กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมควรออกแบบเป็นภาพแทนตัวอักษร เพื่อให้คนที่ไม่สามารถอ่านภาษาไทยออกได้เข้าใจในความหมายที่ต้องการสื่อสาร

๓. กิจกรรมพัฒนาศูนย์เรียนรู้หมู่บ้านต้นแบบปลอดการเผาโดยการมีส่วนร่วม

(๑) กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมควรส่งเจ้าหน้าที่ลงไปเยี่ยมเยียน ให้คำแนะนำ และให้กำลังใจ การทำงานศูนย์เรียนรู้หมู่บ้านต้นแบบปลอดการเผาและชุมชนต้นแบบปลอดการเผาอย่างต่อเนื่องทุกปี จากการเก็บข้อมูลพบว่า ศูนย์เรียนรู้ที่มีเจ้าหน้าที่จากกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมเข้าไปในศูนย์เรียนรู้มีเพียงร้อยละ ๕๓.๓๓ เท่านั้นการมีเจ้าหน้าที่ลงไปจะช่วยเสริมสร้างกำลังใจซึ่งจะมีผลต่อการทำงานของชุมชน เช่น ศูนย์เรียนรู้ปลอดการเผาบ้านต้นตอง จังหวัดลำปาง และพื้นที่บ้านม้ง-ดอยปุย จังหวัดเชียงใหม่ กล่าวตรงกันว่า การลงพื้นที่เพื่อติดตาม เยี่ยมเยียน การดำเนินงานของศูนย์เรียนรู้จะช่วยกระตุ้น และช่วยส่งเสริมการดำเนินงาน

(๒) อุปสรรคด้านการจัดการไฟฟ้าที่มอบให้ศูนย์เรียนรู้หมู่บ้านต้นแบบปลอดการเผาและชุมชนต้นแบบปลอดการเผา นั้น พบว่าอุปกรณ์เครื่องเป่าลมเป็นสิ่งจำเป็นที่สุดและตรงความต้องการในการแก้ปัญหาไฟป่าหมอกควันมากที่สุด แต่ พบว่า บางชุมชนยังขาดแคลนอุปกรณ์ในส่วนนี้ ควรเร่งสำรวจความต้องการของอุปกรณ์ให้เพิ่มมากขึ้น ส่วนอุปกรณ์ประเภทไม้ดับดับไฟ เป็นอุปกรณ์ที่ไม่เหมาะสมในการใช้งานได้จริง เนื่องจาก ไม้ดับมีน้ำหนักมาก เวลาดับดับไฟทำให้ลวกไฟ (เพลิง) แตกกระจายไปติดบริเวณอื่น ทำให้เกิดไฟป่าลามไปยังบริเวณอื่น

(๓) ด้านงบประมาณในการสนับสนุนของกิจกรรมศูนย์เรียนรู้หมู่บ้านต้นแบบปลอดการเผาและชุมชนต้นแบบปลอดการเผา พบว่า มีเพียงบางศูนย์เรียนรู้เท่านั้นที่ไต่งบประมาณสนับสนุน ซึ่งส่วนใหญ่จะได้รับงบประมาณเพียงครั้งเดียวในช่วงการก่อตั้ง กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมควรจัดสรรในด้านการงบประมาณให้กับศูนย์เรียนรู้โดยเฉพาะอย่างยิ่งศูนย์เรียนรู้ที่ได้รับงบประมาณในการก่อตั้งมาแล้ว ๒ ปีขึ้นไป เพื่อคงความเข้มแข็งของการดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง

(๔) จากการลงพื้นที่ พบว่า ศูนย์เรียนรู้หมู่บ้านต้นแบบปลอดการเผาและชุมชนต้นแบบปลอดการเผา ส่วนใหญ่มีทุนของชุมชนเดิมที่เข้มแข็งก่อนการก่อตั้งศูนย์เรียนรู้ ส่งผลให้การส่งเสริมและสนับสนุนจากกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมสามารถขับเคลื่อนกิจกรรมสำเร็จได้โดยง่าย แต่ยังพบว่าชุมชนบริเวณข้างเคียงพื้นที่ศูนย์เรียนรู้อยู่ประสบปัญหาไฟป่าและการเผาในที่โล่งอย่างมาก ดังนั้นในการขับเคลื่อนขยายกิจกรรมครั้งถัดไปควรมุ่งเน้นพื้นที่ชุมชนโดยรอบศูนย์เรียนรู้เดิมก่อน โดยอาศัยบทบาทศูนย์เรียนรู้เป็นศูนย์ประสานงาน (Node) สร้างกลไกขับเคลื่อนแนวร่วมภาคประชาชนในการเฝ้าระวังและป้องกันการเผาในที่โล่งและลดหมอกควัน และการพัฒนากลไกการเฝ้าระวังไฟป่า และลดหมอกควัน ซึ่งจะเป็นการขยายความร่วมมือโดยอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมภาคประชาชนอย่างแท้จริง และเกิดความยั่งยืนในอนาคต

(๕) จากการลงพื้นที่ พบว่า พื้นที่ศูนย์เรียนรู้หมู่บ้านต้นแบบปลอดการเผาและชุมชนต้นแบบปลอดการเผา ส่วนใหญ่ใน ๙ จังหวัดภาคเหนือมีพื้นที่ชุมชนอาศัยอยู่ร่วมกับป่า บางพื้นที่ประสบปัญหาในการจัดการไฟป่า เช่น ไม่สามารถชิงเผาได้เนื่องจากขัดแย้งกับคำสั่งห้ามเผา หรือช่วงเวลาที่รัฐให้ชุมชนชิงเผาได้แต่พื้นที่ยังไม่พร้อม ซึ่งเป็นปัญหาเชิงข้อกฎหมาย เนื่องด้วยรัฐบาลได้ตราพระราชบัญญัติป่าชุมชน พ.ศ. ๒๕๖๒ เมื่อวันที่ ๒๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๖๒ กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมในฐานะหน่วยงานภายใต้กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมควรมีบทบาทในการผลักดันกฎหมายลูก เช่น กฎกระทรวง โดยนำข้อมูลจากงานศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องไปใช้เพื่อเป็นข้อเสนอแนะให้แก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องนำไปพิจารณาประกอบการออกกฎหมายหรือการกำหนดมาตรการโดยให้บทบาทชุมชนในการจัดการเชื้อเพลิงได้ โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วมเป็นผู้กำหนดระยะเวลาได้เอง ซึ่งจะช่วยให้การจัดการไฟป่าและหมอกควันมีประสิทธิภาพมากขึ้นในอนาคต

๔. กิจกรรมการพัฒนาเทคโนโลยีเครื่องมือความร่วมมือที่เอื้อกับการทำงานกับภาคีต่าง ๆ ในระดับพื้นที่

(๑) ควรใช้โครงสร้างพื้นฐานของแอปพลิเคชันไลน์ (LINE) พัฒนาระบบสารสนเทศแทนการพัฒนาแอปพลิเคชัน Arsa4thai โดยการออกแบบสามารถใช้พื้นฐานระบบ (Functions) ของแอปพลิเคชัน Arsa4thai เชื่อมต่อกับแอปพลิเคชันไลน์ (LINE) ซึ่งจะช่วยให้การรับข้อมูลข่าวสารของพื้นที่สะดวกมากขึ้น ตัวอย่างเช่น ระบบแอปพลิเคชันไลน์ (LINE) ของกลุ่มธนาคาร ห้างร้าน เป็นต้น

(๒) กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมควรบูรณาการกับหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง จัดทำฐานข้อมูลสารสนเทศขนาดใหญ่ (Big Data) ที่เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จัดทำแผนการให้บริการด้านข้อมูลข่าวสารร่วมกันเพื่อป้องกันปัญหาความซ้ำซ้อนด้านข้อมูล และลดความสับสนด้านการให้บริการข้อมูลของประชาชน

ข้อเสนอแนะต่อชุมชน/เครือข่ายความร่วมมือ

จากการลงพื้นที่ พบว่า ในพื้นที่ศูนย์เรียนรู้หมู่บ้านต้นแบบปลอดการเผาและชุมชนต้นแบบปลอดการเผา และพื้นที่เครือข่ายบูรณาการความร่วมมือ เป็นพื้นที่ที่มีหลายหน่วยงานให้การสนับสนุน เช่น สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น สำนักงานกองทุนสนับสนุนการส่งเสริมสุขภาพ (สสส.) หน่วยงานภาคเอกชนที่ดำเนินการทำกิจกรรมด้านความรับผิดชอบต่อสังคม (CSR) เช่น ปูนซีเมนต์ไทย (SCG) การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย ซึ่งหน่วยงานเหล่านี้มีกิจกรรมส่งเสริมและสนับสนุนให้ชุมชนปลอดการเผา ดังนั้น ชุมชน/เครือข่ายความร่วมมืออาจอาศัยประสบการณ์จากการทำงานร่วมกับกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม หรือหน่วยงานอื่น ๆ พัฒนากิจกรรมของชุมชนให้เกิดการบูรณาการด้านงบประมาณจากหน่วยงานดังกล่าว เพื่อลดปัญหาด้านงบประมาณที่มีอย่างจำกัด โดยระยะเริ่มต้นชุมชนอาจประสานให้กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมเป็นตัวกลางในการประสานกิจกรรมดังกล่าว เช่น การพัฒนาศูนย์เรียนรู้ให้เกิดความยั่งยืนควบคู่กับการสร้างรายได้ทางเศรษฐกิจของชุมชน โดยการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ หรือการส่งเสริมให้มีการปลูกพืชเศรษฐกิจที่ไม่ต้องมีการเผา เช่น กาแฟ ลำไย หรือไม้ผลยืนต้น อื่น ๆ

ข้อเสนอแนะต่อการบูรณาการของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมควรเป็นหน่วยงานกลางในการยกระดับความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาการเผาในที่โล่งและลดหมอกควัน ด้วยการยกระดับความร่วมมือกับหน่วยงานที่มีบทบาทในการขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาในพื้นที่ เช่น สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) หน่วยงานภาคเอกชนที่ดำเนินกิจกรรมด้านความรับผิดชอบต่อสังคม (CSR) เช่น ปูนซีเมนต์ไทย (SCG) การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย หน่วยงานภายใต้กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และสถานศึกษาในพื้นที่ โดยการจัดตั้งสถาบันในการขับเคลื่อนการบูรณาการแก้ไขปัญหาในพื้นที่ ๙ จังหวัดภาคเหนือร่วมกัน จะช่วยลดความซ้ำซ้อนของการดำเนินกิจกรรม และช่วยหนุนเสริมการทำงาน เช่น

SCG ลำปาง รับซื้อวัตถุดิบต่อซังข้าวและต่อซังข้าวโพด ต้นละ ๕๐๐ บาท แต่ปัจจุบันประสบปัญหาที่เกษตรกรรายย่อยไม่สามารถขนวัตถุดิบมายังโรงงานได้เนื่องจากไม่มีรถบรรทุก หากมีสถาบันหรือองค์กรกลางเพื่อให้เกิดการบูรณาการด้านงบประมาณและกิจกรรมร่วมกัน อาจช่วยแก้ไขปัญหาดังกล่าวด้วยการหาองค์กรที่สามารถเข้ามาขนย้ายต่อซังเพื่อไปส่ง SCG ลำปาง ได้

ดังนั้น กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม อาจเป็นผู้ประสานงานหลักในการจัดตั้งสถาบันหรือองค์กรกลางเพื่อให้เกิดการบูรณาการด้านงบประมาณและกิจกรรมร่วมกัน ซึ่งอาจส่งผลให้การแก้ไขปัญหาไฟป่าและหมอกควันจากการเผาในที่โล่ง ลดลงอย่างยั่งยืนได้ในอนาคต

ข้อเสนอแนะต่อการดำเนินงานของกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมในระดับนโยบาย

๑. กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมควรดำเนินกิจกรรมสร้างความเข้มแข็งของเครือข่ายเฝ้าระวังและป้องกันการเผาในที่โล่งและลดหมอกควันอย่างต่อเนื่อง โดยนำข้อเสนอแนะในการศึกษานี้ไปใช้ประโยชน์และเป็นแนวทางการดำเนินกิจกรรมในอนาคต

๒. กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมควรเร่งประสานหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ผลักดันให้เกิดกฎหมายลูกของ พ.ร.บ. ป่าชุมชน ปี พ.ศ. ๒๕๖๒ เช่น กฎกระทรวงที่ว่าด้วยการบูรณาการจัดการเชิงพื้นที่ให้สอดคล้องกับบริบทกิจกรรมสร้างเครือข่าย/ความร่วมมือกับภาคประชาชนในการลดการเผาในที่โล่งและหมอกควันโดยนำผลการศึกษานี้ไปใช้เพื่อเป็นข้อเสนอแนะให้แก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องนำไปพิจารณาใช้ประกอบการออกกฎหมายที่เหมาะสมกับบริบทพื้นที่ และลดปัญหาข้อจำกัดได้ในอนาคตอย่างรวดเร็วที่สุด

๓. กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมมีนโยบายในการสนับสนุนให้เกิดการจัดตั้งสถาบันหรือองค์กรกลางเพื่อให้เกิดการบูรณาการด้านงบประมาณและกิจกรรมร่วมกันในการแก้ไขปัญหาไฟป่าและหมอกควันจากการเผาในที่โล่ง

ข้อเสนอแนะต่อรัฐบาลในการแก้ไขปัญหาไฟป่า และลดหมอกควัน

จากข้อมูลทางสถิติ พบว่า ปัจจัยการสนับสนุนให้มีผู้เข้ามาเยี่ยมชมในชุมชนเพิ่มมากขึ้น จะส่งผลให้ความรุนแรงของพฤติกรรมเผาในที่โล่งลดลง และการสนับสนุนให้ประชาชนในชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้น จะส่งเสริมให้ปัญหาความรุนแรงไฟป่าและความรุนแรงของพฤติกรรมเผาในที่โล่งลดลง แต่การสนับสนุนให้มีพื้นที่ปลูกข้าวโพดเพิ่มขึ้น และการมีพื้นที่ไม่มีเอกสารสิทธิ์มากในพื้นที่ จะส่งผลให้พื้นที่ที่มีความรุนแรงของปัญหาความรุนแรงของพฤติกรรมเผาในที่โล่งเพิ่มขึ้น มีข้อเสนอแนะต่อการดำเนินนโยบายของรัฐบาล ดังนี้

๑. การมีนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนของรัฐบาล อาจเป็นการสนับสนุนให้คนเข้ามาท่องเที่ยวในชุมชนเพิ่มมากขึ้น และอาจช่วยให้ประชาชนในชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้น การดำเนินนโยบายดังกล่าวจะสามารถลดปัญหาความรุนแรงไฟฟ้าในพื้นที่ และลดปัญหาความรุนแรงของพฤติกรรมการเผาในที่โล่งได้ ดังนั้นการดำเนินนโยบายของรัฐบาลควรส่งเสริมให้เกิดกิจกรรมท่องเที่ยว และการสนับสนุนเศรษฐกิจฐานรากอย่างต่อเนื่อง

๒. รัฐบาลควรมีมาตรการควบคุมการปลูกข้าวโพดบนพื้นที่สูง เนื่องจากเป็นปัจจัยสำคัญต่อการส่งเสริมความรุนแรงของปัญหาความรุนแรงของพฤติกรรมการเผาในที่โล่งเพิ่มขึ้น ควรส่งเสริมสนับสนุนการปลูกพืชชนิดอื่นทดแทน และมีการให้ความรู้การทำเกษตรที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมควบคู่ไปด้วย สำหรับการปลูกข้าวโพดบนพื้นที่ราบควรสนับสนุนให้เกษตรกรเข้าถึงความช่วยเหลือด้านปัจจัยกระบวนการผลิตโดยให้เฝ้าติดตามสังเกตการเผา

๓. ในการทำเกษตรกรรมบนพื้นที่ที่ไม่มีเอกสารสิทธิเกษตรกรจะไม่สามารถขอรับการสนับสนุนจากรัฐบาลในการทำเกษตรกรรมแบบใดก็ได้ ดังนั้นรัฐบาลควรเร่งสำรวจพื้นที่เพื่อหามาตรการในการออกเอกสารสิทธิ เช่น เอกสารสิทธิทำกิน (สทก.) และ เอกสาร สปก. รวมถึงเอกสารสิทธิในรูปแบบอื่น ๆ ที่สามารถใช้เป็นหลักฐานการขอรับการสนับสนุนทำเกษตรกรรมแบบใดก็ได้

ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป

๑. การศึกษาครั้งนี้ เป็นการศึกษาในพื้นที่ภายใต้ศูนย์เรียนรู้หมู่บ้านต้นแบบปลอดการเผาและชุมชนต้นแบบปลอดการเผา ซึ่งส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ต้นแบบในการแก้ไขปัญหาไฟป่าและลดหมอกควัน ชุมชนส่วนใหญ่มีทุนด้านการจัดการชุมชนที่เข้มแข็งส่งผลให้การดำเนินกิจกรรมสร้างความเข้มแข็งของเครือข่ายเฝ้าระวังและป้องกันการเผาในที่โล่งและลดหมอกควันประสบความสำเร็จ ดังนั้นในการศึกษาครั้งต่อไปควรมีการศึกษาเปรียบเทียบกับพื้นที่ภายนอกกิจกรรม เพื่อยืนยันความสำเร็จของกิจกรรมดังกล่าว

๒. การวิเคราะห์ถึงระดับจิตสำนึกและพฤติกรรมต่อการปลอดการเผาในที่โล่งและลดหมอกควัน ออกแบบแบบสอบถามภายใต้แนวคิดปลอดการเผาเพื่อลดผลกระทบต่อคุณภาพอากาศ ซึ่งยึดถือตามแนวคิดของกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมที่รณรงค์ ส่งเสริมให้ประชาชนในพื้นที่ ๙ จังหวัดภาคเหนือปลอดการเผาเพื่อลดปัญหาหมอกควัน แต่อาจขัดต่อหลักแนวการศึกษาทางวิทยาศาสตร์ และหลักความเชื่อของชุมชน ดังนั้นไม่ควรใช้เครื่องมือแบบสอบถามในการศึกษาครั้งนี้ไปใช้วัดถึงระดับจิตสำนึกและพฤติกรรมต่อการปลอดการเผาในที่โล่งและลดหมอกควันในพื้นที่อื่น

๓. เนื่องจากการศึกษาครั้งนี้มุ่งเน้นการศึกษาในพื้นที่ภายใต้ศูนย์เรียนรู้หมู่บ้านต้นแบบปลอดการเผาและชุมชนต้นแบบปลอดการเผา ซึ่งส่วนใหญ่อยู่นอกเขตพื้นที่กิจกรรมสร้างเครือข่าย/ความร่วมมือภาคประชาชนในการลดการเผาในที่โล่งและหมอกควัน ทำให้การศึกษานี้ขาดข้อมูลในพื้นที่บูรณาการความร่วมมือ จำนวน ๒ แห่งจาก ๔ แห่ง ดังนั้นการศึกษาในครั้งต่อไปควรแยกประเด็นการศึกษาเฉพาะกิจกรรมสร้างเครือข่ายและความร่วมมือกับภาคประชาชนในการลดการเผาในที่โล่งและหมอกควัน เท่านั้น

